TERTVLLIANI APOLO GETICVS ADVER- SVS GENTES.

Q. SEPTIMI FLORENTIS TER-TVLLIANI APOLOGETICVS ADVERSVS GENTES.

De Ignorantia. Caput Primum.

SI non licet uobis, Romani imperii
Antiſtites, in aperto, & ipſo fe-
rè uertice ciuitatis præſidētibus
ad iudicandum palàm diſpicere,
& coràm examinare, quid ſit liq-
do in cauſa chriſtianorū, ſed ad
hanc ſolam ſpeciē auctoritas ue
ſtra de iuſtitiæ diligētia in publico, aut timet, aut eru
beſcit inquirere, ſi deniq;, quod proxime accidit, dome
ſticis iudiciis nimis onerata ſectæ huius infeſtatio ob
ſtruit uiam defenſioni, liceat ueritati, uel occulta uia
tacitarum literarū ad aures ueſtras peruenire, nihil
de cauſa ſua deprecatur, quia nec de conditione mira-
tur, ſcit ſe peregrinam in terris agere, inter extraneos
facile inimicos inuenire. Cæterum genus, ſedē, ſpem,
gratiam, dignitatem in cœlis habere, unum geſtit in-
terdum, ne ignorata damnetur. Quid hic deperit legi
bus in ſuo regno dominātibus ſi audiatur? An hoc ma
gis gloriabitur poteſtas earum, quo etiam auditā dam
nabunt ueritatem? Cæterum inauditam ſi dānent præ
ter inuidiam iniquitatis, etiam ſuſpitionem merebun
tur alicuius conſcientiæ, nolentes audire, quod auditū
damnare non poſſint. Hāc itaq; primam cauſam apud
uos collocamus iniquitatis odii erga nomen chriſtianū.

*Quam iniquitatem idem titulus & onerat & reuincit,
qui uidetur excuſare ignorãtia ſcilicet. Quid enim ini
quius, q̃ ut oderint homines quod ignorant, etiã ſi res
meretur odium? Tunc etenim meretur cum cognoſcatur
an mereatur, uacãte autem meriti noticia, unde odii iu
ſtitia defenditur? quæ non de euentu, ſed de conſcientia
probanda eſt, cum ergo propterea oderint homines, q̃a
ignorãt quale ſit, quod oderunt cur non liceat eiuſmo
di illud eſſe, quod non debeant odiſſe? Ita utrũq; ex al
terutro redarguimus, & ignorare illos dum oderunt,
& iniuſte odiſſe dum ignorant. Teſtimonium ignorã
tiæ eſt, quæ iniquitatem dum excuſat condemnat, cum
omnes qui retro oderant. quia ignorabant quale ſit,
quod oderant, ſimul ut deſinunt ignorare ceſſant &
odiſſe. Ex his fiunt chriſtiani utiq; de comperto; & in-
cipiunt odiſſe quod fuerant & profiteri quod oderant,
& ſunt tanti quanti, & denotantur, obſeſſam uociferã
tur ciuitatem in ag is, in caſtellis, in inſulis ob chriſtia
nos, omnem ſexum ætatem conditionem etiam dignita
tem tranſgredi ad hoc nomen quaſi detrimento merẽt,
nec tamen hoc ipſo modo ad æſtimationem alicuius
latentis boni promouent animos. Non licet rectius ſu-
ſpicari, non libet propius expediri, hic tantum urba-
na curioſitas torpeſcit, amant ignorare cum alii gaude
ant cognouiſſe. Quanto magis hos Anacharſis deno-
taſſet imprudentes, de prudentibus iudicantes, q̃ muſi
cos de muſicis malunt neſcire, quia iam oderunt, adeo
quòd neſciant preiudicant id eſſe, quod ſi ſciant odiſſe
non poterant, quando ſi nullum odii debitum deprehẽ
datur optimum utiq; ſit deſinere, iniuſte odiſſe. Si ue*

ro de merito conſtet, non modo nihil odii detrahatur, ſed amplius acquiratur. Ad perſeuerantiam etiam iuſtitiæ ipſius auctoritate. Sed non ideo inquit bonũ, q̃a multos conuertit, quanti enim ad malum performantur? quanti tranſfugæ in peruerſum? quis negat? tamẽ quod uere malum eſt, ne ipſi quidem quos rapit defendere pro bono audẽt, omne malum, aut timore, aut pudore natura perfudit. Deniq; malefici geſtiunt latere deuitant apparere trepidant deprehenſi negant accuſati, nec torti quidem facile, aut ſemper confitẽtur, certe condemnati merent, dinumerant in ſemetipſos mentis malæ impetus, uel fato, uel aſtris imputant, uolunt enim ſuum eſſe, quia malum agnoſcũt Chriſtianis uero quid ſimile? neminem pudet, neminem pœnitet niſi planè retro non fuiſſe. Si denotatur, gloriatur ſi accuſatur non defendit. Interrogatus uel ultro confitetur, dãnatus gratias agit. Quid hoc mali eſt quod naturã mali non habet? Timorem, pudorem, tergiuerſationẽ, pœnitentiam, deplorationem. Quod hoc mali eſt? cuius reus gaudet? cuius accuſatio uotũ eſt, & pœna felicitas, non potes dementiam dicere, qui reuinceris ignorare? Si certum eſt deniq; nos nocentiſſimos eſſe, cur à uobis ipſis aliter tractamur, q̃ pares noſtri, ideſt cæteri nocẽtes cum eiuſdem noxæ eadem tractatio deberet peruenire. Quodcunq; dicimur, cum alii dicuntur, & ꝓprio ore & mercenaria aduocatione utuntur ad innocentiæ ſuæ cõmendationẽ, reſpondendi altercandi facultas patet, quando nec liceat indefenſos & inauditos omnino damnari, ſed chriſtianis ſolis nihil permittitur loqui, quod cauſam purget, quod ueritatem defendat, qđ iu-

dicem nõ faciat iniuſtũ. Sed illud ſolum expectatur qđ
odio publico neceſſarium eſt, confeſſio nominis, nõ exa
minatio criminis, quãdo ſi de aliquo nocente cognoſcati-
tis non ſtatim confeſſio eo nomine homicidæ uel ſacri-
legi uel inceſti uel publici hoſtis, ut de noſtris eulogis
loquar contenti ſitis ad pronunciandũ, niſi & cõſequen
tia exigatis qualitatem facti, locum, numerum tempus
conſcios ſocios. Cap. II.

DE nobis nihil tale cũ æque extorquere opor
teret, quod cum falsò iactatur ꝙ quisq́; iam
infanticidia degustaſſet, quod inceſta conce-
lebraſſet, qui coci qui canes affuiſſent. O quanta illius
Præſidis gloria ſi eruiſſet aliquem qui centum iam in
fantes comediſſet. Atqui inuenimus inquiſitionẽ quo-
q; in nos prohibitam. Pli. enim ſecundus cum ꝓuinciã
regeret, damnatis quibuſdam chriſtianis, quibuſdam
gradu pulſis, ipſa tamẽ multitudine perturbatus, quid
de cætero ageret conſuluit tunc Traianum Imperato-
rem, allegans præter obſtinationem non ſacrificãdi ni
hil aliud ſe de ſacramentis eorum comperiſſe, q̃ cœtus
antelucanos ad canendum Chriſto & Deo, & ad confœ
derandam diſciplinam, homicidium, adulterium, frau
dem, perfidiam, & cætera ſcelera ꝓhibentes, tũc Tra-
ianus reſcripſit. Hoc genus inquirendos quidem non
eſſe. oblatos uero puniri oportere. O ſententiam neceſſi
tate confuſam, negat inquirendos ut innocentes, & mã
dat puniri ut nocentes. Parcit, & ſæuit, diſſimulat, &
animaduertit. Quid temetipſum cẽſura circumuenis?
Si damnas cur non & inquiris, Si non inquiris cur nõ
& abſoluis? Latronibus ueſtigandis per uniuerſas ꝓ

uincias militaris ſtatio ſortitur,in reos maieſtatis & publicos hoſtes omnis homo miles eſt;ad ſocios ad conſcios inquiſitio uſq; extenditur,ſolum,chriſtianum inquiri non licet,offerri licet,quaſi aliud eſſet actura inquiſitio q̃ oblatio.Damnatis ergo oblatum,quem nemo uoluit requiſitum,qui puto iam non meruit, ideo pœnam quia nocens eſt,ſed quia non requirendus inuentus.Itaq; nec in illo ex forma malorum iudicādorum agitis erga nos,quod cæteris negantibus adhibetis tormenta ad confitendum ſolis chriſtianis ad negandū, cum ſi malum eſſet,nos quidem negaremus,non uero confiteri tormentis compelleretis,neq; enim ideo nō putaretis requirenda,quæſtionibus ſcelera,q̃a certi eſſetis admitti ea ex nominis confeſſione,qui hodie de confeſſo homicidia ſcientes homicidium quid ſit nihilominus ordinem extorquetis admiſſi,quo peruerſius cum præſumatis de ſceleribus noſtris ex nominis confeſſiōe cogitis tormentis de confeſſione decedere,ut negātes nomen pariter utiq; negemus & ſcelera,de quibus ex cōfeſſione nominis præſumpſeratis.Sed opinor non uultis nos perire,quos peſſimos creditis.Sic enim ſoletis dicere homicidæ,nega laniari iubere ſacrilegum ſi cōfiteri perſeuerauerit,Si non ita agitis circa nos nocentes,ergo nos innocentiſſimos iudicatis, cum quaſi innocentiſſimos non uultis in ea confeſſione ꝑſeuerare quā neceſſitate non iuſticia damnandā à uobis ſciatis.Vociferatur homo chriſtianus ſum quod eſt dicit,tu uis audire quod non eſt,ueritatis extorquendæ præſides de nobis ſolis mendacium elaboratis audire.Hoc ſum inquit quod queris an ſim, quid me torques in peruer

ſum? confiteor & torques, quid faceres ſi negarem? pla-
nè aliis negantibus non facile fidem accommodatis, no
bis ſi negauerimus, ſtatim creditis ſuſpecta ſit nobis
iſta peruerſitas, ne qua uis lateat in occulto, quæ nos ad-
uerſus formam aduerſus naturam iudicandi cõtra ip
ſas quoq; leges miniſtret, niſi fallor enim leges malos
erui iubent nõ abſcondi, confeſſos dãnari perſcribunt
non abſolui. Hoc Senatuſconſultum, hoc principũ man
data definiunt, hoc imperium cuius miniſtri eſtis ciui-
lis non tyrannica damnatio eſt. Apud tyrannos enim
tormenta etiã ꝓ pœna adhibentur, apud uos ſoli quæ-
ſtioni temperantur ueſtram illis ſeruire legem uſq; ad
confeſſionem neceſſarium, & ſi confeſſione præuenian
tur, uacabunt, ſentẽtia opus eſt, debito pœnæ nocens ex
pungendus eſt, non eximendus deniq; illum nemo ge
ſtit abſoluere, non licet hoc uelle, Ideo nec cogitur quiſ-
q̃ negare chriſtianum hominem omniũ ſcelerum reũ,
deorum imperatorum, legum morum naturæ totius ini
micum exiſtimas & cogis negare ut abſoluas, quem nõ
poteris abſoluere niſi negauerit. Præuaricaris in le-
ges, uis ergo neget ſe nocentem, ut eum facias innocen
tem, equidem inuitum non de præterito reum, unde iſta
peruerſitas? ut etiam illud non recogitetis, ſponte con-
feſſo magis credendum eſſe, q̃ per uim neganti, uel ne
compulſus negare, nõ ex fide negarit & abſolutus ibi-
dem poſt tribunal de ueſtra rideat æmulatiõe, iterum
chriſtianus. Cum igitur in omnibus in nos aliter diſqui
ratis, q̃ in cæteros nocentes id unum concedendo, ut de
eo nomine excludamur. Excludimur enim ſi facimus,
quæ faciunt non chriſtiani, intelligere poteſtis non ſce-

lus aliqd in cauſa eſſe ſed nomē, qđ quædam rō æmulæ operatiōis inſequitur. Hoc primum agens homines nolint ſcire pro certo, quod ſe neſcire pro certo ſciunt. Ideo & credunt de nobis quæ non probantur, & nolūt inquiri, ne probentur non eſſe quæ malunt credidiſſe, ut nomine illius æmulæ ratiōis inimicum præſumptis non probatis criminibus de ſua ſola confeſſione damnetur. Ideo torquemur confitentes & punimur perſeuerantes, & abſoluimur negantes, quia nominis prœliū eſt. Deniq; quid de tabella recitatis illum christianum cur nō & homicidam. Sed homicida chriſtianus, cur nō & inceſtus, uel quodcunq; aliud non eſſe creditis? In nobis ſolis pudet, aut piget ipſis nominibus ſcelerum pronunciare. Chriſtianus ſi nullius criminis reus eſt, nomen ualde infeſtum, ſi ſolius nominis crimen eſt.

Caput. III.

QVid quod ita pleriq; clauſis oculis in odiū eius impingunt, ut bonum alicui teſtimoniū ferentes admiſceant nominis exprobationē. Bonus uir Caius Seius, ſed malus tantum ꝙ chriſtianus. Item alius ego Lucium ſapientem uirum repente factum chriſtianum defero nemo retractat, ne ideo bonus Caius, & prudens Lucius, quia chriſtianus, aut ideo chriſtianus quia prudens & bonus. Laudāt quæ ſciunt, uituperant quæ ignorant, & id quod ſciunt, eo quod ignorant irrumpunt, cum ſit iuſtius occulta de manifeſtis præiudicare, q̄ manifeſta de occultis prædānare, aliis quos retro ante hoc nomen uagos uiles improbos nouerant, ex ipſo denotant quod collaudāt, cæcitate odii in ſuffragium impingunt, q̄ mulier, q̄ laſci-

ua,q̃ feſtiua,q̃ iuuenis,q̃ Lucius,q̃ Amaſius facti ſút chriſtiani. Ita nomen emendationi imputatur nōnulli etiam de utilitatibus ſuis cum odio iſto paciſcuntur, cō tenti iniuria dum ne domi habeant quod oderūt. Vxorem iam pudicam, maritus iam non zelotypus filiū, ſubiectum pater retro patiens abdicauit, ſeruum iam fidelem dominus olim mitis ab oculis releguauit. ut quiſq; hoc nomen emendatur offendit, tanti non eſt bonum eſſe quanti odium chriſtianorum, nunc igitur ſi nominis odium eſt, quis nomen reatus, quæ accuſatio uocabulorum: niſi aut barbarum ſonat aliqua uox nominis, aut infauſtum, aut maledicum, aut impudicum. Chriſtianus uero quantum interpretatio eſt de unctione deducitur. Sed & cum perperam chriſtianus ꝓnūciatur à nobis. (Nā nec nominis ē notitia penes uos) de ſuauitate uel benignitate compoſitum eſt. Oditur ergo in hominibus innocuis etiam nomē innocuum. Atenim ſecta oditur in homine utiq; ſui autoris. Quid noui, ſi aliqua diſciplina de magiſtro cognomentum ſectatoribus ſuis inducit? Nonne philoſophi de autoribus ſuis nuncupantur, Platonici, Epicurei, Pythagorici etiam à locis conuenticulorum & ſtationum ſuarū, ſtoici, achademici, atq; medici ab Eraſiſtrato, et grāmatici ab Ariſtarcho, coci etiam ab Apicio, nec tamen quēq̃ offendit profeſſio nominis cum inſtitutione tranſmiſſa ab inſtitutore, plane ſi qui probant malam ſectam, & ita malum & autorem is prebabit & nomen malum dignū odio de reatu ſectæ, & auctoris. Ideoq; ante odium nominis competebat prius de autore ſectam recognoſcere, uel autorem de ſecta. At nunc utriuſq; inquiſitio-

ne & agnitione neglecta nomen detinetur, nomen ex-
pugnatur, & ignotam ſectam ignotum & autorē uox
ſola prædamnat, quia nominantur nō quia, reuincun-
tur, atq; ideo quaſi præfatus hæc ad ſugillandam odii
erga nos publici iniquitatem iam de cauſa innocentiæ
cōſiſtam, nec tantum refutabo quæ nobis obiiciuntur.
Sed etiam in ipſos retorquebo qui obiiciūt ex hoc quo-
q; ſciant homines in chriſtianis non eſſe, quæ in ſe ne-
ſciunt eſſe, ſimul uti erubeſcant accuſantes nō dico peſ-
ſimi optimos, ſed iam ut uolunt cōpes ſuos. Reſpōdebi-
mus ad ſingula quæ in occulto admittere dicimur, quæ
illos palàm admittentes inuenimus, in quibus ſceleſti,
in quibus uani, in quibus damnandi, in quibus irridē-
di deputamur. Sed quoniam cum ad omnia occurrit ue-
ritas noſtra, poſtremo legum abſtruitur auctoritas ad-
uerſus eā, ut aut nihil dicatur retractandū eſſe poſt le-
ges, aut ingratis neceſſitas obſeq̃ pferatur ueritati de
legibus prius cōcurrā uobiſcū ut cum tutoribus legū.

De legibus. Cap. IIII.

IAm primum cum dure definitis dicēdo. Non
licet eſſe uos. & hoc ſi ſine ullo retractatu
humaniore præſcribitis, uim pfitemini, &
iniquā ex arce dominatiōem, ſi iō negatis licere q̃a uul-
tis, nō q̃a debuit nō licere, qđ ſi q̃a nō debet iō nō uul-
tis licere, ſine dubio id non debet licere quod male fit.
& utiq; hoc ipſo præiudicatur licere, quod bene fit.
Si bonum inuenero eſſe, quod lex tua prohibuit, nōne
ex illo præiudicio prohibere me poteſt? Quod ſi malum
eſſet iure prohiberet, ſi lex tua errauit, puto ab homi-
ne cōcepta eſt, neq; enim de cœlo ruit. Miramini homi-

nem aut errare potuiſſe in lege condēda, aut reſipuiſ ſe in reprobāda, nō enim & ipſius Lycurgi leges à Lacedæmoniis emendatæ, tantum auctori ſuo doloris incuſſerunt, ut in ſeceſſu inedia de ſemetipſo iudicarit. Nonné & uos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis totā illam ueterem & ſqualentem ſiluā legum nouis principalium reſcriptorū & edictorum ſecuribus truncatis & ceditis? Nonne uaniſſimas Papias leges, quæ ante liberos ſuſcipi cogunt, q̄ Iuliæ matrimoniū contrahi, poſt tantæ auctoritatis ſenectutem heri Seuerus conſtātiſſimus principum excluſit? Sed & iudicatos in partes ſecari à creditoribus leges erant conſenſu, tamen publico crudelitas poſtea eraſa eſt in pudoris notam, capitis pœna conuerſa eſt. Bonorum adhibita ꝓſcriptio ſuffundere maluit hominis ſanguinem q̄ effundere. Quod adhuc uos repurgādæ leges latent, quas neq; annorū numerus, neq; conditorum dignitas cōmendat, ſed æquitas ſola, & ideo cum iniquæ recognoſcuntur merito dānantur, licet dānent quō iniquas dicimus, immo ſi non puniunt etiam ſtultas? ſi uero facta? cur de ſolo nomine puniunt facta, quæ in aliis de admiſſo nō de nomine ꝓbata defendunt, inceſtuoſus ſum? cur non requirūt infanticida? cur nō extorquent? in deos, in Cæſares aliqd cōmitto, cur non audior? qui habeo quo purger, nulla lux uetat diſuti, quod prohibet admitti, q̄a neq; iudex iuſte ulciſcitur, niſi cognoſcat admiſſum eſſe, qđ non licet, neq; qs fideliter legi obſequitur, ignorans quale ſit quod ulciſcatur lex. Nulla lex ſibi ſoli conſcientiam iuſtitiæ ſuæ debet, ſed eis à quibus obſequium expectat. Cæterum

ſuſpecta lex eſt, quæ probari ſe non uult. Improba au tem ſi non probata dominetur.

Contra idola. Caput. V.

UT de origine aliquid retractemus eiuſmodi legum uetus erat decretum, ne qui deus ab Imperatore cõſecraretur, niſi à Senatu probaretur. M. Aemilius de deo ſuo Alburno, facit & hoc ad cauſam noſtram, quod apud uos de humano arbitratu diuinitas penſitatur, niſi homini deus placuerit, deus non erit, homo iam deo propitius eſſe debebit. Tiberius ergo cuius tẽpore nomen chriſtianũ in ſæculum introiuit annunciatum ſibi ex ſyria paleſtina, q; illic ueritatem illius diuinitatis reuelarat, detulit ad ſenatum cum prærogatiua ſuffragii ſui ſenatus, quia non ipſe probauerat reſpuit. Cæſar in ſententia manſit, cõminatus periculũ accuſatoribus chriſtianorum conſulite cõmentarios ueſtros illic reperietis primũ Neronem in hanc ſectam, tum maxime Romæ oriẽtem Cæſariano gladio ferocaſſe, ſed tali dedicatore dãnationis noſtræ etiam gloriemur qui enim ſcit illũ intelligere poteſt non niſi aliquid bonum grande à Nerone dãnatum temptauerat & Domitianus prænomine, Neronis de crudelitate: ſed quia & hõ facile cœptũ repreſſit reſtitutis etiam quos relegauerat, tales ſemp nobis inſecutores iniuſti impii turpes, quos & ipſi dãnare cõſueſtis, à quibus dãnatos reſtituere ſoliti eſtis. Cæterum de tot exinde principibus ad hodiernum diuinum humanumq; ſapientibus edite aliquem debellatorem chriſtianorum at nos contrario edimus protectorem. Si literæ Marci Aurelii grauiſſimi imperato

ris requirantur quibus illam germanicam ſitim chri-ſtianorum forte militum precationibus impetrato imbri diſcuſſam conſtatur, ſicut palàm ab eiuſmodi hominibus pœnam dimouit, ita alio modo palàm diſperſit, adiecta etiam accuſatoribus damnatione, & quidem tetriore. Caput. VI.

Quales ergo leges iſtæ quas aduerſus nos ſoli exercent impii, iniuſti turpes dementes uani, quas Traianus ex parte fruſtratus eſt, uetando inquiri chriſtianos, quas nullus Hadrianus quamquam curioſitatum omnium explorator, nullus Veſpaſianus quamquam iudæorum debellator, nullus Pius, nullus Verus impreſſit, facilius utique peſſimi ab optimis quibuſque, ut ab æmulis quam à ſuis ſociis eradicandi iudicarentur. Nunc religioſiſſimi legum & paternorum inſtitutorum protectores & cultores, reſpondeant uelim de ſua fide & honore & obſequio erga maiorum conſulta ſi à nullo deſciuerunt, ſi in nullo exorbitauerunt ſi non necceſſaria & aptiſſima quæque diſciplinæ oblitterauerunt, quonam illæ leges abierunt, ſumptum & ambitionem comprimentes, quæ centum æra non amplius in cœnam ſubſcribi iubebant, nec amplius quam unam inferri gallinam, & eam non ſagnatam quæ patricium quod decem pondo argenti habuiſſet pro magno titulo ambitionis ſenatu ſummouebat, quæ theatra ſtruprandis moribus orientia ſtatim deſtruebant, quæ dignitatem & honeſtorum natalium inſignia non temere, nec impune uſurpari ſinebant. Video.n. & centenarias cœnas à centenis iam ſeſtertiis dicendas, & in lances parum eſt ſi ſenatorum & non libertinorum, uel adhuc flagra rum

pentium argentaria metalla producta, uideo et theatra, nec ſingula ſatis eſſe, nec nuda. Nam ne uel hyeme uoluptas impudica frigeret, primi lacedæmõii penulam ludis excogitarunt, uideo & inter matronas atq; poſtribulas nullum de habitu diſcrimen relictũ, circa fœminas quidem etiam illa maiorum inſtituta ceciderunt, quæ modeſtiæ, quæ ſobrietati patrocinabãtur, cum aurum nulla norat præter unico digito quem ſponſus oppigneraſſet ꝓnubo annulo, cum mulieres, uſq; adeo uino abſtinerent, ut matronam ob reſignatos cellæ uinariæ loculos ſui inedia necarint. Sub Romulo uero quæ uinum attigerat, impune à Mecenio Martio trucidata eſt. Iccirco et oſcula propinquis offerre & neceſſitas erat, ut ſpiritu indicarentur, ubi eſt illa felicitas matrimoniorum de moribus utiq; ꝓſperata, quæ per annos fermè ſexcentos ab urbe condita nulla repudium domus ſcripſit? nunc in fœminis pre auro nullũ leue eſt membrum, pre uino nullum liberum eſt oſculum, repudium uero iam & uotum eſt quaſi matrimonii fructus, etiam circa ipſos deos ueſtros quæ proſpecte decreuerant patres ueſtri, iidem uos obſequentiſſimi reſcidiſtis, Liberũ patrem cum myſteriis Cõſules ſenatus auctoritate non modo urbe, ſed uniuerſa Italia eliminauerunt Serapidem & Iſidem & Arpocratem cum ſuo Cynocephalo capitolio prohibitos inferri, ideſt curia Deorum pulſos Piſo & Gabinius Cõſules non utiq; chriſtiani euerſis etiam aris eorum abdicauerunt turpium & ocioſarum ſuperſtitionum uitia cohibentes, his uos reſtitutis ſummam maieſtatem contuliſtis. Vbi religio? ubi ueneratio maioribus debita à

uobis, habitu uictu & instructu, ſenſu, ipſo deniq; ſermone proauis renūciaſtis? Laudatis ſemper antiquitatem, & noue de die uiuitis, per quod oſtenditur dum à bonis maiorum inſtitutis decedetis, ea uos retinere, & cuſtodire quæ non debuiſtis, cumq; debuiſtis non cuſtoditis. Adhuc quod uidebimini fideliſſime tueri à patribus traditum, in quo principaliter reos trāſgreſſionis chriſtianos deſtinaſtis, ſtudium dico deorum colendorū, de quo maxime errauit antiquitas, licet Serapidi iam iam Romano aras, reſtruxeritis. licet Baccho iam italico furias ueſtras imolaretis ſuo loco oſtēdam, proinde deſpici, & negligi, & deſtrui à uobis aduerſus maiorum auctoritatem, nunc enim ad illā occultorum facinorum infamiam reſpondebo, ut iam inde ad manifeſtiora pergam. Dicimur ſceleratiſſimi de ſacramento infanticidii, & pabulo ludæ, & poſt conuiuium inceſto quòd euerſores luminum canes, lenones. ſ. tenebrarum libindinum impiarum inuerecūdiam procurent. Dicimur tamen ſemper, nec uos qđ tam diu dicimur eruere curatis. Ergo aut eruite ſi creditis, aut nolite credere, qui non eruiſtis, de ueſtra nobis diſſimulatione præſcribitur non eſſe, quod nec ipſi audetis eruere, longe aliud munus carnificii in chriſtianos imperatis, non ut dicant quæ faciunt, ſed ut negēt quod ſunt cenſus iſtius diſciplinæ, ut iam edidimus à Tiberio eſt, cum odio ſui cœpit ueritas ſimul atq; aperuit inimica eſt, tot hoſtes eius quot extranei, & q̄dem proprie ex æmulatione iudæi ex concuſſione milites, ex natura. ipſi etiam domeſticis noſtris quotidie obſiderunt, quotidie prodimur in ipſis plurimum cœtibus, & cōgregationibus

& cõgregatiõibus noſtris opprimimur. Quis unq̄ ta
liter uagienti infanti ſuguenit, quis cructa ut inuene
rat cyclopum & ſyrenarum ora iudici reſerauit? quis
uel in uxoribus aliqua immunda ueſtigia deprahen-
di? quis talia facinora cum inueniſſet celauit, aut uen
didit ipſos trahens homines? Si ſemper latemus quan
do proditum eſt, quod admittimus. Immo à quibus pro
di potuit, ab ipſis .n. reis nõ utiq;, cum uel ex forma om
nibus myſteriis ſilẽtii fides adhibeatur, Samothracia
& Eleuſinia reticentur, quanto magis talia quæ ꝓdita
matri humanam animaduerſionem prouocabũt dum
diuina ſeruantur. Si ergo non ipſi proditores ſui ſeq-
tur ut extranei, & unde extraneis notiaa, cum ſemper
etiam impiæ initiationes arceant profanos, et arbitris
caueatur, niſi ſi impii nimis metuunt.

Non eſſe credendum famæ. Cap. VII.

NAtura famæ omnibus nota eſt. utrum eſt fa
ma malum quo non uelocius ullum, cur ma-
lum fama? quia uelox, an quia plurimũ mẽ
dax, quæ nec tunc quidem cum aliquid ueri affert ſine
mendacii uitio eſt detrahens, adiiciens, demutans de
ueritate. Quid? quod ea illi conditio eſt, ut non niſi cũ
mentitur perſeueret. & tam diu uiuit, q̄ diu nõ ꝓbat.
Si quidem ubi probauit ceſſat eſſe, & quaſi officio nũ
ciandi functa rem tradit, & exinde res tenetur, res no
minatur, nec quiſq̄ dicit uerbi gratia fama eſt hoc Ro
mæ factum, aut fama eſt illum prouinciam ſortitũ. Sed
ſortitus eſt ille prouinciã, & hoc factum Romæ, fama in
certi eſt locum non habet ubi certum eſt, an uero famæ
credat. niſi incõſideratus, quia ſapiens nõ credit incer

to,omnium eſt exiſtimare quantacunq; illa ambitione
diffuſa ſit,quantacunq; aſſeueratione conſtructa,q̃d
ab uno aliquando principe exorta ſit,neceſſe eſt exin
de intra duces linguarum,& aurium ſerpat.& ita mo
dici ſeminis uitiū cætera rumoris obſcurat,ut nemo re
cogitet ne primum mēdacium ſeminauerit, quod ſæpe
fit,aut ingenio æmulationis,aut arbitrio ſuſpitiōis,
aut non noua ſed ingenita quibuſdā mentiendi uolu-
ptate.Bene aūt quod omnia tempus reuelat teſtibus ēt
ueſtris prouerbiis,atq; ſententiis ex diſpoſitiōe natu-
ræ,quæ ita ordinauit,ut nihil diu lateat etiam q̃d fa-
ma non diſtulit.merito igitur fama tam diu cōſcia ſola
eſt ſcelerum chriſtianorū.hanc indicem aduerſus nos
profertis.quæ quod aliquando iactauit tantoq; ſpatio
in opinionem corroborauit, uſq; adhuc probare non
ualuit.

Cap. VIII.

u T fidem naturæ ipſius appellem aduerſus
eos qui talia credenda eſſe præſumūt,ecce
proponimus horum facinorum mercedē ui
tam æternā repromittunt,credite interim.de hoc enim
quæro an & qui credideris tanti habeas ad eam tali
conſcientia peruenire,ueni,demerge ferrum in infan
tem nullius inimicum,nullius reum,omniū filiū,uel ſi
alterius officiū eſt,tu modo aſſiſte morienti homini an
teq̃ uixit,fugiētem animā nouā expecta excipe rudem
ſanguinem,eo panem tuū ſatia,ueſcere libenter. Inte-
rea diſcumbēs dinumera loca,ubi mater,ubi ſoror no-
ta diligenter,ut cum tenebræ ceciderit caninæ non er-
res.piaculum enim admiſeris,niſi inceſtum feceris,ta-
lia initiatus & conſignatus uiuis in æuū,cupio reſpon

deas ſi tanti æternitas, aut ſi non ideo nec credendā ēt
ſi crediderit, nego te uelle, etiā ſi uolueris nego te poſ-
ſe, cur ergo alii poſſunt ſi uos nō poteſtis? cur nō poſſi-
tis ſi alii poſſunt? alia non opinor natura Cynopenæ,
aut Sciapodes alii ordines dentiū, alii ad inceſta libi-
dinē nerui, qui iſta credis, de homine potes facere, ho-
mo es & ipſe quod & chriſtianus, qui nō potes facere,
non debes credere, homo eſt enim & chriſtianus, qđ et
tu. Sed ignorantibus ſubiicitur & imponitur, nihil. n.
tale de chriſtianis aſſeuerari ſciebant, obſeruādum
utiq; ſibi & omni uigilantia inueſtigandum, At qui uo-
lentibus initiari moris eſt opinor prius partē illū ſa-
crorum adire, quæ præparanda ſint deſcribere, tum
ille infans neceſſarius adhuc tener, qui neſciat mortē
qui ſub cultro tuo rideat. Item panis quo ſanguinis ui-
rulentiam colligas. Præterea candelabra & lucernæ &
canes aliqui & offulæ, quæ illos ad euerſiōem luminū
extendant ante omnia cum matre & ſorore tua uenire
debebis, quid ſi noluerint uel nullæ fuerint, quod de-
nique ſingulares chriſtiani, non erit opinor legitimus
chriſtianus niſi frater aut filius qđ nūc, & ſi iſta om-
nia ignaris præparantur, certe poſtea cognoſcunt, &
ſuſtinent & ignoſcunt. Timent plecti ſi proclament, q
defendi merebuntur, qui etiā ultro perire malint, q̄
ſub tali conſcientia uiuere. Age nūc timeāt, cur & per-
ſeuerent. Sequitur enim ne ultra uelis id te eſſe qđ ſi
prius ſciſſes nō fuiſſes. Hæc quo magis refutauerim à
nobis fieri oſtendam, partim in aperto & partim in oc-
culto, per quod forſitan & de nobis credidiſtis infantes
penes Aphricā Saturno imolabātur, palamusq; ad p

cõſulatum Tiberii qui eoſdem ſacerdotes in eiſdem ar
boribus templi ſui obumbratricibus ſcelerum uotiuis
crucibus expoſuit, teſte militia patriæ noſtræ, quæ id
ipſum munus illi proconſuli functa eſt. Sed & nunc in
occulto perſeueratur hoc ſacrũ facinus, nõ ſoli uos cõ
temnunt chriſtiani, nec ullum ſcelus in perpetuũ eradi
catur, aut mores ſuos aliqs deus cum ꝓpriis filiis mu
tat. Saturnus nõ pepercit extraneis. utriq; nõ parcen
do perſeuerabat, quos quidem ipſi parentes ſui offere
bant. & libentes reſpondebãt, & infantibus blãdiebã
tur, ne lacrimantes imolarentur, & tamen multum ho
micidio parricidium differt, maior ætas apud Gallos
Mercurio proſecatur, remitto Tauricas fabulas thea
tris ſuis. Ecce in illa religioſiſſima urbe Aeneadarum
piorum eſt Iuppiter quidã, quem ludis ſuis humano ꝓ
luunt ſanguine, ſed beſtiarum inquitis opinor hoc mu
nus q̃ hominis, an hoc turpius ꝙ mali hominis, certe ta
men de homicidio funditur, O Iouem chriſtianũ et ſolũ
patris filiũ de crudelitate, ſed quoniã de infanticidio
nihil intereſt, ſacro an arbitrio perpetretur, licet par
ricidium homicidio interſit. cõuertat ad populũ, quod
uultis ex his circunſtantibus, & in chriſtianorum ſan
guinis hiantibus ex ipſis ẽt uobis iuſtiſſimis & ſeue
riſſimis in nos præſidibus apud cõſciẽtias pulſem qui
natos ſibi liberos enecent. Siquidem & de genere ne
cis differt utiq; crudelius in aqua ſpũm extorquetis,
aut frigori & famæ & canibus exponitis. ferro. n. mo
ri ætas quoq; maior optauit. nobis uero homicidio ſem
per, interdicto etiã cõceptũ utero, dum adhuc ſanguis
in hominem deliberatur, diſſoluere nõ licet, homicidii

feſtinatio eſt prohibere naſci, nec refert natã quis eri-
piat animã, an naſcentiũ diſtribuet, homo eſt et qui eſt
futurus et fructus omnis iam in ſemine eſt de ſangui-
nis pabulo & eiuſmodi tragias ferculis legite, nec ubi
relatum ſit, eſt apud Herodotum opinor diffuſum bra
chiis ſanguinẽ ex alterutro deguſtatum, natiões quaſ-
dam fœderi cõparaſſe. Neſcio quid & ſub Catilina de
guſtatum eſt. Aiũt apud quoſdam gentiles ſcytharum
defunctum quẽq; à ſuis comedi, longe excurro, hodie
iſtic Bellonæ ſacratus ſanguis de femore, ꝓſciſſo in pal-
mulam exceptus, & ſuis datus ſignatis. Item illi q mu-
nere in harena noxiorũ iugulatorem ſanguinem recen
tem de iugulo decurrentem exceptum auida ſiti comitia
li morbo medentes auferũt, ubi ſunt item illi qui de ha
rena ferinis obſoniis cœnant, qui de apro, qui de ceruo
petunt. Aper ille quẽ cruentauit, luctando detterſit, Cer
uus ille in gladiatoris ſanguine iactauit, urſorũ aluei
appetuntur, trucidantibus adhuc ſe uiſceribus huma
nis, Ructatur proinde ab homine caro paſta de homi-
ne. Hæc qui editis quantũ abeſtis à conuiuiis chriſtia-
norũ: Minus aũt & illi faciunt qui libidine fera huma-
nis membris inhiant. quia uiuos uorant, minus huma
no ſanguine ad ſpurciciam conſecrantur, quia futurũ
ſanguinem lambunt, non edunt infantes planè, ſed ma
gis puberes. Erubeſcat error ueſter chriſtianis, q̃ ne
animaliũ quidẽ ſanguinẽ, quod in epulis eſculẽtis ha-
bemus, qui propterea quoq; ſuffocatis & morticinis ab
ſtinemus, ne quo ſanguine contaminemur, uel intra ui
ſcera ſepulto, deniq; inter temptamẽta chriſtianorum
botulos et cruore diſtentos admouitis, certiſſimi. ſ. illicit

ris uirgini cõtinentia depellunt,ſenes pueri ſi hæc in uobis eſſe cõſideraretis,proinde in chriſtianis nõ eſſe perſpiceritis,iidem oculi renunciaſſent utrũq;ſed cæcitati duæ ſpẽs concurrunt,ut qui nõ uident quæ ſunt, uidere uideantur quæ non ſunt,ſic per omnia nũc de manifeſtioribus dicam.

De non colendo idolo. Cap. IX.

DEos inquitis non colitis,& pro imperatoribus ſacrificia non impenditis,ſequitur ut eadem ratione pro aliis non ſacrificemus, quia nec pro uobis ipſi ſemel deos non colendos.Itaq; ſacrilegii & maieſtatis rei cõuenimur.Summa hæc cã immota eſt,& utiq; digna cognoſci.Si nõ præſumptio aut iniquitas iudicet,altera quæ deſperet,altera quæ recuſat ueritatẽ,deos ueſtros colere deſinimus.ex quo illos non eſſe cognoſcimus.Hoc igitur exigere debetis, uti probemus non eſſe illos deos & icirco non colendos,quia tunc demũ coli debuiſſent ſi dii fuiſſent. Tũc & chriſtiani puniendi ſi quos nõ colerent,quia putarent non eſſe conſtaret illos deos eſſe,ſed nobis inq̃tis dii ſunt.Appellamus & prouocamus à uobis ad cõſciẽtiam ueſtram illa nos iudicet,illa nos dãnet,ſi poterit negare,omnes iſtos deos ueſtros homines fuiſſe,ſed et ipſa inficias ſi ierit de ſuis antiquitatum inſtrumẽtis reuincetur.de quibus eos didicit teſtimonium perhibẽtibus ad hodiernum,& ciuitatibus,in q̃bus nati ſunt, & regionibus in quibus aliquid operati ueſtigia reliquerunt,in q̃bus ẽt ſepulti demõſtrãtur.Nũc ergo per ſingulos decurrã,tot ac tãtos nouos ueteres ſeruos barbaros,græcos,romanos,peregrinos,captiuos adopti-

uos proprios communes, maſculinos, fœminas, ruſticos, urbanos, nauticos, militares, ocioſum eſt etiam titulos perſequi ut colligam in compendiū, & hoc nō quo cognoſcatis, ſed recognoſcatis, cæt.n. oblitos agitis.

De Saturno & Ioue. Cap. X.

ANte Saturnum deus penès uos nemo eſt, ab illo cēſus totius, uel potioris, uel notioris dīuinitatis. Itaq; quid de origine conſtiterit, id & de poſteritate conueniet, Saturnum itaq; quantum literæ docent, neq; Diodorus græcus, aut Thallus, neq; Caſſius Seuerus, aut Cornelius nepos, neq; ullus cōmentator eiuſmodi antiquitatum aliud q̃ hominem promulgauerunt. Si quæras rerum argumenta, nuſq̃ inuenio fideliora, q̃ apud ipſam Italiam, in qua Saturnus poſt multas expeditiones poſt q̃ Attica hoſpitia conſedit, exceptus ab Iano uel Iane, ut Salii uolūt mons quem colerat Saturnius dictus. ciuitas quam depallauerat Saturnia uſq; nunc eſt. Tota deniq; Italia poſt œnotriam ſaturnia cognominabatur. Ab pſo primum tabula & imagine ſignatus numus, & inde ærario p̄ſidet. Tamen ſi homo Saturnus utiq; ex homine, & quia ab homine, non utiq; de cœlo & terra, ſed cuius parentes ignoti erant facile fuit eorum filium dici, quorum & omnes poſſumus uideri. Quis enim nō cœlum & terram matrem, ac patrem uenerationis & honoris gratia appellet, uel ex conſuetudine humana, q̃ ignoti, uel ex inopinato apparentes de cœlo ſuperueniſſe dicuntur. Proinde Saturno repentino ubiq; cœlitum contigit dici. Nam & terræ filios uulgus uocat quorum genus incertum eſt. Taceo quod ita rudes adhuc

homines agebant, ut cuiuſlibet noui uiri aſpectu, quaſi diuino cõmouerētur. Cum hodie iam politi, quos ante paucos dies luctu publico mortuos ſint confeſſi, in deos conſecrent. Satis iam de Saturno, licet paucis etiam Iouem oſtendemus tam hominem q̄ ex homine, & deinceps totum generis examen tam mortale q̄ ſeminis ſui par eſt, quoniam ſicut homines fuiſſe non audetis negare, ita poſt mortem deos factos inſtituiſtis aſſeuerare, cauſas quæ hoc exegerint retractemus. In primis quidem neceſſe eſt cōcedatis eſſe aliquem ſublimiorem deum, & mancipem quendā diuinitatis qui ex hominibus deos fecerit. nam neq; ſibi illi potuiſſent ſumere diuinitatem, quam non habebant, nec aliis præſtare eam non habentibus, niſi qui proprie poſſidebant. Cæterum ſi nemo eſſet qui deos faceret fruſtra præſumitis deos factos auferendo factorem certe quidem ſi ipſi ſe facere potuiſſent, nunq̄ homines fuiſſent, poſſidētes. ſ. melioris cōditionis ꝑtātē. Igitur ſi eſt q faciat deos reuertor ad cās examinādas faciēdorū ex hoibus deorū, nec ullas inuenio niſi ſi miniſteria & auxilia officiis diuinis deſiderauit ille magnus deus. Prīo dignū eſt ut alicuius opera indigeret, et quidē mortui cum dignius ab initio deus aliquem feciſſet, qui mortui erat operam deſideraturus, ſed nec operi locum uideo. Totum. n. hoc mundi corpus ſiue innatum & infactum ſecundum Pythagoram, ſiue natum & factum ſecundum Platonem ſemel utiq; in hac conſtructione diſpoſitum & inſtructum & ordinatum cum omni rationis gubernaculo inuentum eſt, imperfectum non potuit eē quod perficit omnia. Nihil Saturnum & Saturniam gentem

expectabat. Vani erunt homines, niſi certi ſint à primordio & pluuias de cœlo ruiſſe, & ſidera radiaſſe, & lumina floruiſſe, & tonitrua mugiſſe, & ipſum Iouem quæ in manu eius ponitis fulmina timuiſſe. Item omnem frugem ante Liberum & Cererē & Mineruā. immo ante illum aliquem principem hominem de terra exuberaſſe quia nihil continendo, & ſuſtinendo homini proſpectum poſt hominem potuit inferri, deniq; inueniſſe dicuntur neceſſaria iſta uitæ nō inſtituiſſe, q̄d autem inuenitur fuit, & quod fuit non eius deputabitur qui inuenit, ſed eius qui inſtituit, erat enim anteq̄ inueniretur. Cæterum ſi ꝓpterea Liber deus quod uitem demonſtrauit, male cum Lucullo actum eſt, qui primus ceraſa ex ponto Italiæ promulgauit, quod non eſt propterea conſecratus, ut nouæ frugis autor, quia inuentor & oſtenſor. Quamobrem ſi ab initio & inſtructa & certis exercendorum officiorum ſuorum rationibus diſpenſata uniuerſitas conſtitit, uacat ex hac parte cauſa allegādæ humanitatis in diuinitatem, q̄a quas illis ſtationes & poteſtates diſtribuiſtis tam fuerūt ab initio q̄ & fuiſſent etiam, ſi deos iſtos non creaſſetis. Sed conuertimini ad cauſam aliam reſpondentes collationem diuinitatis meritorum remunerandorum fuiſſe rationem, & huic cōcedetis opinor illum deum deificū iuſticia præcellere, qui nec temere, nec indigne, nec prodige tantum premium diſpenſarit. Volo igitur merita recenſere, an eiuſmodi ſint ut illos in cœlum extullerint, & nō potius in imum tartarum merſerint, quē carcerem pœnarum infernarum cum multis affirmatis. Illuc enim abſtrudi ſolent impii, quiq; in parentes

& in ſorores inceſti, & maritarum adulteri, & uirginum raptores, & puerorum contaminatores, et qui ſæuiunt & qui occidunt, & qui furātur, & qui decipiūt, & quicunq; ſimiles ſunt alicuius dei ueſtri, quē hominem integrum à crimine aut uitio ꝓbare poteritis niſi hominem negaueritis. At quin ut illos homines fuiſſe non poſſitis negare, etiā iſtæ notæ accedunt, quæ nec deos poſtea factos credi ꝑmittunt. Si enim talibus uos puniendis præſidetis, ſi commertium colloquium conuictum malorum & turpium probi quiq; reſpuiſtis. Horum autem pares Deus ille maieſtatis ſuæ cōſortio abſtruit, quid ergo damnatis quorū collegas adoratis? Sugillatio eſt in cœlo, ueſtra iuſticia deos facitis, criminoſiſſimos quoſq; ut placeatis diis ueſtris, illorum eſt honor conſecratio coequalium. Sed ut omittam huius indignitatis retractatum, probi & integri & boni fuerunt, quod tamen potiores uiros apud inferos reliquiſtis, aliquem de ſapientia Socratem, de iuſticia Ariſtidem, de militia Themiſtoclem, de ſublimitate Alexandrū, de felicitate Polycratem, de copia Cræſum, de eloquentia Demoſthenem. Quis ex illis diis ueſtris grauior & ſapiētior Catone? Iuſtior & militarior Scipione? Quis ſublimior Pompeio? Felicior Sylla copioſior Craſſo Eloquentior Tullio? Quanto dignius iſtos deos ille aſſumendos expectaſſet: præſcius utiq; potiorum properauit, opinor. & cœlum ſemel cluſit, & nūc utiq; melioribus apud inferos muſſitātibus erubeſcat.

De ſimulacris. Cap. XI.

Ceſſo iam de iſtis, ut qui ſciam me ex ipſa ueritate demonſtraturum quid non ſint cum

oſtendero quid ſint? Quantum igitur de diis ueſtris nomina ſolummodo uideo, quorum ueterum mortuorum, & fabulas audio, & ſacra de fabulis recognoſco. Quantum autem de ſimulacris ipſis nihil aliud reprehendo, q̃ matres ſorores eſſe uaſculorum inſtrumentorumq; communiũ, uel ex iiſdem uaſculis & inſtrumentis quaſi fatum conſecratione mutantes licentia artis transfigurante, & quidem contumelioſiſſime & in ipſo opere ſacrilege ut re uera nobis, maxime q propter deos ipſos plectimur, ſolatium pœnarũ eẽ poſſit, quod eadem & ipſi patiuntur ut fiant, crucibus & ſtipitibus impoſitis chriſtianos, quod ſimulacrum nõ prius argilla deformat, cruci & ſtipiti ſuperſtructa. In patibulo primum corpus dei noſtri dedicatur, ungulis deraditis latera chriſtianorum. At in deos ueſtros per omnia membra ualidius incumbunt, aſciæ & runcinæ & ſcobinæ ceruices ponimus ante plumbum & glutinum & gomphos ſine capite ſunt dii ueſtri. Ad beſtias impellimur certe quas Libero & Cybelæ & cœleſti applicatis ignibus utimur hoc & illi. à prima quidem maſſa in metalla dãnamur, inde cenſentur dii ueſtri, in inſulis relegamur ſolet & in inſula aliquis deus ueſter, aut naſci, aut mori, ſi per hæc conſtat diuinitas aliqua, ergo eum qui puniuntur conſecrantur. & numina erunt dicenda ſupplicia, ſed plane nõ ſentiũt has iniurias, & contumelias ſuæ fabricationis dii ueſtri, ſicut nec obſequia, ò impiæ uoces, ò ſacrilega conuicia, infrẽdite in ſpumate, iidem eſtis qui Senecam aliquem pluribus, & à maioribus de ueſtra ſuperſtitione perorãtem reprahendiſtis. Igitur ſi ſtatuas & imagnes frigi-

das mortuorum ſuorũ ſimillimas non adoramus quas
milui & mures & araneæ intelligunt, nonne laudem
magis q̃ pœnam merebatur repudium agniti erroris.
Poſſumus enim uideri ledere eos, quos certi ſumus om
nino non eſſe. Quod non eſt, nihil ab ullo patitur, q̄a
non eſt. Sed nobis dii ſunt inq̄s, & quomodo uos è con
trario impii, & ſacrilegi, & irreligioſi erga deos no-
ſtros reprehendimini qui quos præſumitis eſſe negli-
gitis, quos timetis deſtruitis, quos etiam iudicatis il-
luditis. Recognoſcite ſi mẽtiar, primo qui cũ alii alios
colitis, utiq; quos non colitis offenditis, p̃latio alterius
ſine alterius contumelia nõ pōt p̄cedere, q̄a nec electio
ſine reprobatione, iam ergo contemnitis quos reproba
tis, quos reprobando offendere non timetis. Nam ut ſu
pra præſtrinximus ſtatus dei cuiuſq; in ſenatus eſtima
tionem pendebat. Deus non erat, quem homo conſul-
tus noluiſſet, & nolendo damnaſſet.

De laribus. Cap. XII.

DOmeſticos deos quos lares dicitis domeſtica
p̄teſtate tractatis, pignerãdo, uenditãdo,
demutando, aliquando in caccabulũ de Sa
turno aliquando in trullam de Minerua, & quiſq; con
tritus atq; concũſſus eſt, dum diu colitur, & quiſq; do-
minum ſanctiorem expertus eſt, domeſticam neceſſita-
tem, publicos æque publico iure fœdatis, quos in haſta-
rio uectigales habetis. Sic capitolium ſic olitoriũ fo-
rum petitur, ſub eadem uoce præconis, ſub eadem ha-
ſta, ſub eadem annotatione, quæſtoris diuinitas addi
cta conducitur, ſed enim agri tributo onuſti uiliores ho
minũ capita ſtipendio cenſa ignobiliora. Nã hæc ſunt

nota captiuitatis, dii uero qui magis tributarii magis ſancti. Immo qui magis ſancti magis tributarii, maieſtas quæſtuaria efficitur, circuit cauponas religio mendicans, exigitis mercedem pro ſolo templi, pro aditu ſacri, non licet deos noſſe gratis, uenales ſunt, quid omnino ad honorandos eos facitis, quod non etiã mortuis ueſtris cõferatis, ædes proinde, aras proinde, idẽ habitus & inſignia in ſtatuis, ut ætas, ut ars, ut negocium mortui fuit, ita deus eſt quo differt ab epulo Iouis Silicernium? à Simpulo obba? ab Haruſpice pollinctor? Nã & haruſpex mortuis apparet. Sed digne Imperatoribus defunctis honorẽ diuinitatis dicatis, quibus & uiuentibus eum addicitis, accepto ferrent dii ueſtri, immo gratulabuntur, quod pares ei fiant domini ſui. Sed cũ Larentiam publicum ſcortum, uelim ſaltem Laidem, aut phrynẽ inter Iunones & Cereres, ac Dianas adoretis, cum Simonem magum ſtatua & inſcriptione ſancti dei inauguratis, cum de pedagogiis, aut aulicis neſcio quem cynædum deum facitis, licet non nobiliores dii ueteres, tamen contumeliam à uobis deputabũt hoc & aliis licuiſſe, quod ſolis antiquitas contulit.

De ſacrificando. Cap. XIII.

Volo & ritus ueſtros recenſere, nõ dico quales ſitis in ſacrificando, cum enecta & tabidoſa & lanioſa quæq; mactatis, cum de opimis & integris ſuperuacua quæq; truncatis capitula, & ungulas, quæ domi quoq; pueris uel canibus deſtinaſſetis, cum de decima Herculis, nec tertiam partem in aram eius imponitis, laudo magis ſapientiã quòd de perdito aliquid eripitis. Sed conuerſus ad literas ue-

ſtras quibus informamini ad prudētiam & ad libera lia officia, quanta inuenio ludibria. Deos inter ſe propter Troianos & Achiuos, ut gladiatorum paria congreſſos depugnaſſe. Venerē humana ſagitta ſauciatam, quòd filium ſuum Aeneam penè interfectū ab eodem Diomede rapere uellet, Martem tredecim mēſibus in uinculis penè cōſumptum, Iouemne eandem uim à cæteris cœlitibus experiretur, opera cuiuſdam monſtri liberatum, & nūc flentem Sarpedonis caſum, nūc ſedeſubantem in ſororem ſub commemoratione nō ita dilectarum iam pridem amicarum, exinde quis non poeta ex autoritate principis ſui, dedecorator inuenitur deorum? Hic Apollinem Admeto regi paſcendis pecoribus addicit. Ille Neptuni ſtructorias operas Laomedōti locat. Eſt & ille de lyricis Pindarū dico, qui Aeſculapiū canit auaritiæ merito, qua medicinam nocenter exercebat fulmine uindicatum malus Iuppiter ſi fulmē illius eſt impius in nepotē inuidus in artificem, Hæc neq; uera prodi, neq; falſa cōfingi apud religioſiſſimos oportebat. Nec tragici quidem aut comici parcunt, ut nō erūnas, uel errores domus alicuius dei præferent, taceo de philoſophis Socrate cōtentus, qui in cōtumeliam deorū quercum, & hircum, & canem deierabat, ſed ꝓpterea dānatus eſt Socrates, q̄a deos deſtruebat, Planè olim idest ſemper, ueritas odio eſt, tamē cū pœnitētia ſententiæ Atheniēſes, & criminatores Socratis poſtea affixerint, & imaginem eius auream in templo collocarint reſciſſa damnatio teſtimonium Socrati reddidit. Sed & Diogenes neſcio quid in Herculem ludit, & Romanus cynicus Varro trecentos Ioues, ſiue Iuppiteres dicendū

ſine capitibus introduxit.

De fabulis & nimiis deorum fœditatibus. Cap. XIIII.

Ceteræ laſciuiæ ingenia etiã uoluptatibus ueſtris per eorum dedecus operantur, deſpicite lētulorum, & hoſtiliorũ uetuſtates, utrũ mimos an deos ueſtros in iocis & ſtrophis rideatis. Mecchũ Anubim & maſculum Lunam & Dianam flagellatam, & Iouis mortui teſtamẽtum recitatũ, & tres Hercules famelicos irriſos. Sed & hiſtrionũ literæ omnem fœditatem eorum deſignant. Luget ſol filium iactatum de cœlo lætantibus uobis, & Cybele paſtorem ſuſpirat faſtidioſum non erubeſcentibus uobis, & ſuſtinetis Iouis eulogia cantari, & Iunonem Venerẽ Mineruã à paſtore iudicari. Quid quod imago dei ueſtri ignominioſiſſimum caput & famoſum ueſtit, quod corpus impurũ, & ad iſtam artem effœminatione productum Mineruam aliquam uel Herculem repræſentat? nõne uiolatur maieſtas & diuinitas conſtupratur, laudantibus uobis? plane religioſiores eſtis in cauea, ubi ſuper ſanguinem humanum, ſuper inquinamenta pœnarum proinde ſaltant dii ueſtri, argumenta & hiſtorias noxiis miniſtrãtes, niſi quod & ipſos deos ueſtros ſæpe noxii induũt. uidimus aliquando caſtratum Atin illum deum ex peſinũte, & qui uiuus ardebat. Herculem induerat. Riſimus & inter ludicras meridianorum crudelitates Mercurium mortuos cauterio examinantem. Vidimus & Iouis fratrem gladiatorum cadauera cum malleo deducẽtem. ſingula iſta, quæq; adhuc quis poſſet inueſtigare, ſi honorem inquietant diuinitatis, ſi maieſtatis ueſtigia obſoletant, de contemptu

utiq; cenſentur, tam eorum qui eiuſmodi factitāt, q̄ eorum qbus factitant, ſed ludicra iſta ſint. Cæterum ſi adiiciam quæ non minus conſcientiæ omnium recognoſcent in templis adulteria cōponi, inter aras lenocinia tractari, in ipſis plærūq; æditiuorum & ſacerdotum tabernaculis, ſub iiſdem uittis, & apicibus, & purpureis thure flagrante libidinē expungi, neſcio ne plus de uobis dii ueſtri, q̄ de chriſtianis querantur, certe ſacrilegi de ueſtris ſemper apprehenduntur, chriſtiani templa nec interdiu norunt, ſpoliarēt forſitan ea & ipſi, ſi & ipſi ea adorarent. Quid ergo colunt, qui talia nō colunt. Iam quidem intelligi ſubiacet ueritatis eſſe cultores, qui mendacii nō ſint. Nec errare amplius in eo, in quo erraſſe ſe recognoſcendo ceſſauerint hoc prius capite, & omnem hinc ſacramenti noſtri ordinem haurite, repercuſſis tamen opinionibus falſis.

De capite aſinino & cæteris inſignibus, quorum cultura chriſtianis obiiciebatur. Cap. XV.

NAm quidam ſomniaſtis caput aſininum eſſe deum noſtrum. hanc Cornelius Tacitus ſuſpitionem eiuſmodi inſeruit. Is enim in q̄nto hiſtoriarum ſuarum bellū iudaicum exorſus ab origine gentis etiā de ipſa tam origine q̄ de nomine & religione gentis, quæ uoluit argumentatus. Iudæos refert Aegypto expeditos ſiue ut putauit extorres uaſtis Arabiæ in locis aquarum egentiſſimos cū ſiti macerarētur, onagris, qui forte de paſtu potum petituri æſtimabantur indicibus fontibus uſos, ob eam gratiam cōſimilis beſtiæ effigiem conſecraſſe. Atq; ita inde opinor præſumptum nos quoq;, ut iudaicæ religionis propin-

quos,eidem ſimulacro initiari. At enim idem Cornelius tacitus, ſane ille mendaciorum loquaciſſiſſimus in eadem hiſtoria refert Gn. Pompeium cum Hieruſalē cæpiſſet ꝓpterea ꝙ templum adiſſet ſpeculādis iudaicæ religionis arcanis,nullum illic reperiſſe ſimulacrū, & utiq; ſi id colebatur quod aliqua effigie repræſentabatur,nuſq̃ magis q̃ in ſacrario ſuo exhiberetur eo magis,quia nec uerebantur extraneos arbitros, quāq̃ uana cultura. Solis enim ſacerdotibus adire licitum & cōſpectus cæterorum.uelo oppanſo interdicebatur. Vos tamen non negabitis, & iumenta omnia, & coctos canterios cum ſua hippona coli à uobis. Hoc forſitan improbandum,quod intra cultores omnium pecudum beſtiarumq;,aſinarii tantum ſumus. Sed & qui crucis nos religioſos putat,conſecraneus noſter erit,cum lignum aliquod propitiatur,uiderit habitus cum materiæ qualitas eadem ſit,uiderit forma,dū id ipſum dei corpus ſit,& tamen quanto diſtinguitur à crucis ſtipite Pallas attica? & Ceres farrea quæ ſine effigie rudi palo & informi ligno proſtat? Pars crucis eſt omne robur, quod erecta ſtatione defigitur,nos ſic forte integrum & totū deo colimus. Diximus originem deorum ueſtrorum à plauſtris de cruce induci. Sed & uictorias adoratis, cum in trophæis cruces inteſtina ſint trophæorum,religio Romanorum tota caſtrēſis ſigna ueneratur, ſigna iurat,omnibus diis præponit omnes illi imaginū ſuggeſtus inſignes monilia crucium ſunt. Sypara illa uexillorum & Labarorum ſtolæ crucium ſunt laudo diligentiam,noluiſtis nudas & incultas cruces cōſecrare. Alii planè humanius & uteriſimilius ſolem credūt

deum noſtrum. Ad perſas ſi forte deputabimur. licet ſolem non in linteo depictum adoremus, habẽtes ipſum ubiq; in ſuo clypeo, deniq; inde ſuſpicio, ꝙ innotuerit nos ad orientis regiõem precari. Sed & pleriq; ueſtrũ affectatione aliquando & cœleſtia adorandi ad ſolis ortum labia uibratis, æque ſi diem ſolis lætitiæ indulgemus, alia longe ratione q̃ religione ſolis, ſecũdo loco ab eis ſumus qui diem Saturni ocio & uictui decernunt exorbitantes & ipſi à iudaico more, quẽ ignorãt. Sed noua iam dei noſtri in iſta ciuitate proxime editio publicata eſt. Ex quo quidam in fruſtrãdis beſtiis mercenarius noxius picturam propoſuit cum eiuſmodi inſcriptione deus chriſtianorum Onon ychitis, erat auribus aſininis, altero pede ungulatus, librũ geſtans & togatus. Riſimus & nomen & formam. ſed illi debebant adorare ſtatim biforme numen quia, & canino & leonino capite cõmixtos, & de capro et de ariete cornutos, & à lumbis hircos, & à cruribus ſerpentes, & planta uel tergo alites deos receperunt. Hæc ex abundanti ne quid rumoris in repercuſſum, quaſi de conſcictia, præteriſſemus quæ omnia conuerſi iam ad demonſtrationẽ religionis noſtræ repurgabimus.

De deo quem chriſtiani colunt. Cap. XVI.

QVod colimus & nos deus unus eſt qui totã molem iſtam cum omni inſtrumento elementorum corporũ ſpirituũ, uerbo, quo iuſſit, ratione, qua diſpoſuit, uirtute, qua potuit, de nihilo expreſſit in ornamentum maieſtatis ſuæ, unde & græci nomen mundo Coſmon accommodauerunt, inuiſibilis eſt, & ſi uideatur incõprehenſibilis, & ſi per gratiam

repſentetur inæſtimabilis, & ſi humanis ſenſibus æſtimetur. Ideo uerus & tantus eſt. Cæterum quod uideri cõmuniter, quod cõpræhendi, quod æſtimari poteſt, minus eſt & oculis, quibus occupatur, & manibus, quibus contaminatur & ſenſibus, quibus inuenitur, quod uero immenſum eſt, ſoli ſibi notum eſt, hoc quod eſt deum æſtimari facit, dum æſtimari nõ capit, ita enim uis magnitudinis, & notum hominibus obiecit, & ignotum & hæc eſt ſumma delicti nolentiũ recognoſcere, quẽ ignorare non poſſunt. uultis ex operibus ipſius tot ac talibus, q̃bus cõtinemur, q̃bus ſuſtinemur, q̃bus oblectamur, ẽt q̃bus exterremur, uultis ex aĩæ ipſius teſtimonio cõprobemus, quæ licet carcere corpis p̃ſſa, licet iſtitutionibus prauis circũſcripta, licet libidinibus & concupiſcentiis euigorata, licet falſis diis exancillata, cum tamen reſipiſcat, ut ex crapula ut ex ſomno, ut ex aliqua ualitudine, & ſanitatem ſuam patitur, deũ nominat ſolum, q̃a ꝓprie uerus hic unus deus bonus & magnus, & quod deus dederit omnium uox eſt. Iudices quoq; cum teſtatur, illum deus uidet, & deo cõmendo, & deus mihi reddet. O teſtimonium animæ naturaliter chriſtianæ, deniq; pronuncians hæc non ad capitoliũ, ſed ad cœlum reſpicit. Nouit enim ſedem dei uiui ab illo, & inde deſcendit ſed quo plenius & impreſſius tã ipſum, q̃ diſpoſitiones eius & uoluntates adiremus inſtrumentum adiecit literaturæ, ſi quid uelit de deo inq̃rere, & inquiſito inuenire, & inuento credere, & credito deſeruire, uiros enim iuſticiæ innocentia dignos deum noſſe, & oſtendere à primordio in ſæculum emiſit ſpiritum diuino mundatos, quo prædicarent deum

unicum eſſe, qui uniuerſa condiderit, qui hominem de humo inſtruxerit. Hic enim eſt uerus Prometheus, q̃ ſæculum certis temporum diſpoſitiõibus & exitibus ordinauit, exinde quæ ſigna maieſtatis ſuæ indicantis ediderit per imbres, per ignes, quas demerẽdo ſibi diſciplinas determinauerit, quæ ignoratis & deſeritis, ſed obſeruantibus his premia deſtinarit, & qui producto æuo iſto iudicaturus ſit ſuos cultores in uitæ æternæ retributionem profanos in ignem æque perpetẽ ſuſcitatis omnibus ab initio defunctis, & reformatis, & recenſitis ad utriuſq; meriti diſpunctiõem, hæc & nos riſimus aliquando, de ueſtris fuimus, fiunt nõ naſcuntur chriſtiani.

De prophetis. Cap. XVII.

QVos diximus prædicatores, prophetæ de officio prophetandi uocantur, uoces eorũ itẽq; uirtutes, quas ad finem diuinitatis edebant in theſauris literarũ manẽt nec iſtæ latent. Ptolemæorum eruditiſſimus, quem Philadelphum ſupernominant, & omnis literaturæ ſagaciſſimus cum ſtudio Biblyothecarum Piſiſtratum (ut opinor) æmularetur, inter cætera memoriarum, quibus aut uetuſtas, aut curioſitas aliqua ad famã patrocinabatur, ex ſuggeſtu Demetrii phalerei grammaticorum tũc probatiſſimi, cui præfecturam mandauerat, libros à iudæis quoq; poſtulauit, proprias atq; uernaculas literas, quas ſoli habebant, ex ipſis enim & ad ipſos ſemper prohetæ perorauerant, ſcilicet ad domeſticam dei gentem ex patrũ gratia hebræi retro qui nunc iudæi.

De ſcripturis dominicis. Cap. XVIII.

Gitur & literæ hebreæ & eloquiũ. Sed ne noticia uacaret, hoc quoque Ptolemæo à iudæis ſubſcriptũ eſt ſeptuaginta & duobus interpretibus indultis, quos Menedemus quoq; philoſophus prouinciæ iudeæ de ſententiæ cõmunione ſuſpexit. Affirmauit hæc uobis etiam Ariſtæas; ita in græcum ſtilum ex aperto monumento reliquit. hodie apud Serapæum Ptolemæi biblyothecæ cum ipſis hæbraicis literis exhibentur. Sed & iudæi palàm lectitant, uectigalis libertas uulgo aditur ſabbatis omnibus; qui audierit, inueniet deum. qui etiam ſtuduerit intelligere, cogetur & credere, primam inſtrumentis iſtis autoritatem ſumma antiquitas uendicat, apud uos quoq; religionis eſt inſtar, fidem de temporibus aſſerere, omnes itaq; ſubſtantias, omnesq; materias, origines, ordines, uenas, ueterani cuiusq; ſtili noſtri gentes ẽt plærasq;, & urbes inſignes hiſtoriarum, & cauſas memoriarũ, ipſas deniq; effigies literarum indices cuſtodesq; rerum, & puto adhuc minus dicimus ipſos inquam deos ueſtros, ipſa templa & oracula & ſacra, unius interim prophetæ ſcriniũ ſæculis uincit, in quo uidetur theſaurus collocatus totius iudaici ſacramẽti, & inde ẽt noſtri.

De Moyſe propheta. Cap. XIX.

SIquidem audiſtis interim Moyſem argiuo inacho parem ætate octingentis pene annis ante. V. C. Centum ſeptuaginta Danaum ipſum apud uos uetuſtiſſimũ præuenit, mille circiter cladem Priami antecedit. poſſem etiam dicere quingentis amplius & Homerum, habẽs quos ſequar. Cæteri quoq; prophetæ, & ſi Moyſi poſthumant, extremiſſimi ta

men eorum non retroſiores reprǽhenduntur primoribus ueſtris ſapientibus legiſferis & hiſtoricis.

De ſtatu temporum. Cap. XX.

HAec quibus ordinibus probari poſſint, non tam difficile eſt nobis exponere, q̃ enorme & arduum. Sed interim longum multis inſtrumentis cum digitorum ſupputariis geſticulis aſſidendum eſt. Reſeranda antiquiſſimarum etiam gentium archiua ægyptiorum chaldeorum phœnicum, aduocādi eorum municipes, per quos noticia ſubminiſtrata eſt, aliqui Manethon ægyptius, & Beroſus chaldæus, ſed & Hieronymus phœnix tyri rex, Sectatores quoq; eorū Mendeſius, Ptolemæus & Menander Epheſius & Demetrius Phalereus, & rex Iuba, & Appion, & Thallus, & qui iſtos aut probat aut reuincit, Iudæus Ioſephus antiquitatum iudaicarum uernaculus uindex, græcorum etiā cenſuales conferendi, & quæ quādo ſint geſta, ut concatenationes temporum aperiantur, per quæ luceant annalium numeri, peregrinandū eſt in hiſtorias & literas orbis & tamen quaſi partem iam probationis intulimus, cum per quæ probari poſſint aſperſimus, uerum differre præſtat, ne uel minus perſequamur feſtinando, uel diutius euagemur perſequendo. plus iam offerimus pro iſta dilatione. maieſtatem ſcripturarum, ſi non uetuſtate diuinas ꝓbamus ſi dubitatur antiquitas, ne hoc tardius aut aliunde diſcendum, corā ſunt quæ docebunt, mundus & ſeculū & exitus, quicquid agitur prænunciabatur, quicquid uidetur audiebatur, quòd terræ uorant urbes, qđ inſulas maria fraudant. quòd externa atq; interna bel-

la dilaniant, quòd regnis regna compulſant, quòd fames & lues & locales quæq; clades. & frequentiũ plerunq; montium uaſtãt, quòd humiles ſublimitate, ſublimes humilitate mutãtur, quòd iuſtitia rareſcit & iniquitas increbreſcit. Bonarum omnium diſciplinarum cura torpeſcit, quòd etiam officia temporum & elementorum munia exorbitantur, quòd & monſtris & portẽtis naturalium forma turbatur, prouidẽter ſcripta ſunt dum patimur leguntur, dum recognoſcimus probantur, idoneum opinor teſtimonium diuinitatis ueritatẽ diuinationis. Hinc igitur apud nos futurorũ quoq; fides tuta eſt iam ſcilicet probatorum, quia cũ illis quæ quotidie probantur prædicebantur. eædem uoces ſonant, eædem literæ notant, idem ſpiritus pulſat, unum tempus eſt diuinationi futura præfari apud homines, ſi forte diſtinguitur dum expungitur, dum ex futuro præſens, dehinc ex præſenti præteritum deputatur. Quid delinquimus oro uos futura quoq; credẽtes qui iam dicimus illis per duos gradus credere.

De Chriſto & quid chriſtiani differant ab hebræis.

Caput. XXI.

Sed quoniam edidimus antiquiſſimis iudæorum inſtrumentis ſectam iſtam eſſe ſuffultam, q̃ aliquando nouellam, ut Tiberii temporibus plæriq; ſciunt profitentibus nobis quoq; fortaſſe, an hoc noie de ſtatu eius retractetur quaſi ſub umbraculo inſigniſſimæ religionis certæ licitæ aliquid propriæ præſumptionis abſcõdat, uel quia præter ætatem, neq; deuictus exceptiõibus, neq; de ſolẽnitatibus dierum, neq; de ipſo ſignaculo corporis, neq; de cõſor

tio nominis cum iudæis agimus, quod utiq; oporteret ſi eidem deo mācaparemur. Sed ut uulgus iam ſat Chriſtum ut aliquem hominum qualem iudæi iudicauerūt. quo facilius quis nos hominis cultores exiſtimauerint, uerum neq; de Chriſto erubeſcimus, cum ſub nõie eius deputari & damnari iuuat, neq; de deo aliquid præſumimus aliter. Neceſſe eſt igitur pauca de Chriſto, ut de deo totum. Iudæis erat apud deum gratia, ubi & inſignis iuſtitia, & fides originalium autorum unde illis & generis magnitudo & regni ſublimitas floruit, & tanta feliciatas, ut de dei uocibus quibus edocebantur de promerendo deo, & non offendendo præmonerentur. Sed quanta deliquerint fiducia patrum inflati ad declinandum deriuantes à diſciplina in prophanum modum, & ſi ipſi non confiterentur, probaret exitus hodiernus ipſorum, diſperſi palabundi, & cœli & ſoli ſui extorres uagātur per orbem ſine homine ſine deo rege, quibus nec aduenarum iure terram patriam ſaltem ueſtigio ſalutare conceditur, cum hæc illis ſanctæ uoces præminarētur, eadem ſemper omnes ingerebant fore, uti ſub extimis curriculis ſæculi, ex omni iam gente & populo, & loco cultores ſibi allegeret deus multo fideliores in quos gratiam transferret pleniorem quidem ob diſciplinæ autoris capacitatē uenit. igitur qui ad reformandam & illuminandam eā uēturus à deo prænunciabatur Chriſtus ille filius dei. Huius igitur gratiæ diſciplinæq; arbiter et magiſter illuminator, atq; deductor generis humani filius dei annunciabatur, non quidem ita genitus, ut erubeſcat in filii nomine, aut de patris ſemine non de ſororis inceſto,

nec de ſtupro filiæ, aut coniugis alienæ deum patrem paſſus eſt, ſquamatum, aut cornuũ, aut plumatũ amatorem in auro cõuerſum, Danaæ Iouis iſta ſunt numini ueſtri. Cæterum dei filius nullã de impudicitia habet matrem etiam quã uidetur habere nupſerat, ſed prius ſubſtantiam ediſſeram, & iam natiuitatis qualitas intelligitur; iam diximus deum uniuerſitatem hãc mundi uerbo, & ratione & uirtute molitum. Apud ueſtros quoq; ſapientes λόγον, ideſt ſermonem, atq; rationem conſtat artificem uideri uniuerſitatis. Hunc. n. Zenon determinat factitatorem qui cuncta in diſpoſitione formauerit eũdem & factum uocari & deum & animum Iouis & neceſſitatem omnium rerũ. Hæc Cleãthes in ſpiritu congerit, quem permeatorem uniuerſitatis affirmat. Et nos etiam ſermoni atq; rationi, itẽq; uirtuti per quæ omnia molitum deum ediximus, propriam ſubſtantiã ſpiritus inſcribimus, cui & ſermo inſit prænunciantí, & rõ adſit diſponenti, & uirtus præſit perficienti. Hunc ex deo prolatum didicimus, & prolatione generatum, & idcirco filium, & deum dictum ex unitate ſubſtãtiæ. Nam & deus ſpiritus etiam cum radius ex ſole porrigitur, portio ex ſumma. Sed ſol erit in radio, quia ſolis eſt radius, nec ſeparatur ſubſtãtia, ſed extẽditur. Ita de ſpũ ſpũs, & de Deo Deus. Vt lumẽ de lumine accẽſum manet integra & indefecta materiæ matrix, & ſi plures inde traduces qlitatũ mutueris, & ita qd de deo pfectũ eſt. Deus ẽ & dei filius, et unus ãbo. Ita de ſpũ ſpũs, et de deo deus modulo alter nũ nũerũ gradu nõ ſtatu fecit. & à matrice nõ receſſit, ſed exceſſit. Iſte igitur dei radius, ut retro ſemper præ

dicebatur, delapſus in uirginem quandam & in utero eius caro figuratus naſcitur homo deo mixtus, caro ſpiritu inſtructa nutritur, adoleſcit, affatur, docet, operatur, & chriſtus eſt. Recipite interim hanc fabulam, ſimilis eſt ueſtris dum oſtendimus quomodo chriſtus probetur, & qui penes nos eiuſmodi fabulas æmulas ad deſtructionem ueritatis iſtiuſmodi perminiſtrauerint. Sciebant & iudæi uenturum eſſe chriſtum, ſi quibus prophetæ loquebantur. nam & nunc aduentum eius expectant, nec alia magis inter nos & illos compulſatio eſt, quam quod iam ueniſſe non credunt. Duobus enim aduentibus eius ſignificatis, primo qui iam expunctus eſt in humilitate conditionis humanæ. Secundo qui concludendo ſæculo imminet in ſublimitate diuinitatis exertæ. Primum non intelligendo. Secundum quem manifeſtius prædicatum ſperant unum exiſtimauerunt, nec enim intelligerent priſtinum credituri ſi intellexiſſent, & cōſequuturi ſaltem ſi credidiſſent, meritum fuit delictum eorum. Ipſi legunt ita ſcriptum mulctatos ſe ſapiētia, & intelligentia, & oculorum, & aurium fruge. Quem igitur ſolum hominem mō præſumpſerant de humilitate, ſequebatur uti magnū æſtimarent de poteſtate cum illo uerbo dæmonia de hominibus excuteret, cæcos illuminaret, leproſos purgaret paraliticos reſtringeret, mortuos denique uerbo redderet uitæ, elementa ipſa famularent, compeſcens procellas, & freta ingrediens, oſtendens ſeſe uerbum dei, ideſt λόγον, illud primordiale primogenitum uirtute & ratione comitatum, & ſpiritu inſtructum eundem qui uerbo omnia & faceret & feciſſet. Ad doctrinam uero eius

*quia reuincebantur magiſtri primoreſq; iudæorum ita
exaſperabantur, maxime ꝙ ad eum ingens multitudo
deflecteret, ut poſtremo oblatum Pontio Pilato ſyriam
tunc ex parte romana procuranti uiolentia ſuffragio-
rum in crucem Ieſum dedi ſibi extorſerint. prædixerat
& ipſe ita facturos parum ſi nõ & prophetæ retro ẽt,
tamen ſuffixus multã mortis illius propria oſtẽdit in-
ſignia. Nam ſpiritum cum uerbo ſponte demiſit præuẽ
to carnificis officio. Eodem momento dies medium or-
bem ſignante ſole ſubducta eſt. Deliquium utiq; puta
uerunt, qui id quoq; ſuper Chriſto prædicatum nõ ſcie
runt, & tamen eum mũdi caſum relatum in archiuis
ueſtris habetis, tunc iudæi detractum & ſepulchro cõ
ditum magna etiam militari manu cuſtodiæ diligen-
tia circũſederunt, ne quia prædixerat tertia die reſur-
recturum ſe à morte, Diſcipuli furto amoliti cadauer
fallerent ſuſpectos. Sed ecce die tertia concuſſa repente
terra, & mole reuoluta, quæ obſtruxerat ſepulchrũ,
& cuſtodia pauore diſiecta, nullis apparentibus diſci
pulis nihil in ſepulchro repertum eſt, præterq̃ exuuiæ
ſepulti, nihilominus tamen primores quorũ intererat,
& ſcelus diuulgare, & populum uectigalem, & famu
larem ſibi à fide reuocare, ſurreptum à diſcipulis iacti
tauerunt. nam nec ille ſe in uulgus eduxit ne impii
errore liberarentur, ut & fides non mediocri premio
deſtinata difficultate conſtaret. Cum diſcipulis autem
quibuſdam apud galileam iudeæ regionem ad. xl. di-
es egit, docens eos quæ docerẽt, dehinc ordinatis eis ad
officium prædicandi per orbem circũfuſa nube in cœlũ
eſt receptus, multo melius q̃ apud uos aſſeuerare de*

Romulo proculi ſolent. ea omnia ſuper Chriſto Pilatus & ipſe iam pro ſua conſcientia chriſtianus Cæſari tũc Tiberio nũciauit. Sed & Cæſares credidiſſent ſuper chriſto, ſi aut Cæſares nõ eſſent ſæculo neceſſarii, aut ſi & chriſtiani potuiſſent eſſe Cæſares. Diſcipuli quoq; diffuſi per orbem ex præcepto magiſtri dei paruerunt, qui & ipſi à iudæis inſequentibus multa perpeſſi, utiq; pro fiducia ueritatis libenter. Romæ poſtremo per Neronis ſæuitiam ſanguinem chriſtianum ſeminauerunt. Sed monſtrauimus uobis idoneos teſtes xp̄i ipſos illos quos narratis, multum eſt ſi eos adhibeam, ut credatis chriſtianis, propter quos non creditis chriſtianis.

De Chriſto & Deo omnipotente. Cap. XXII.

HActenus hic eſt ordo noſtræ inſtitutiõis hunc edidimus & ſectæ & nominis cenſum cum ſuo autore, nemo iam infamiam incutiat, nemo aliud exiſtimet, quia nec fas eſt ulli de ſua religione mentiri. ex eo enim quod aliud à ſe coli dicat q̃ colit negat quod colit, & culturam & honorem in alterũ transfert & transferendo iam non colit, quod negauit. dicimus & palam dicimus & uobis torquentibus laceri & cruenti uociferamur. Deum colimus per Chriſtum illum hominem, putate per eũ & in eo ſe cognoſci uult deus & coli ut iudæis reſpõdeamus & ipſi deum per hominem Moyſem colere didicerunt, ut græcos occurram, Orpheus pieriæ Muſeus Athenis Melampus argis Trophonius bœotiæ initiationibus homines obligauerunt, ut ad uos quoq; dominatores gentium aſpiciam, homo fuit Pompilius Numa qui Romanos opero-

ſiſſimis ſuperſtitionibus onerauit, licuerit & Chriſto commentari diuinitatem rem propriam, non quia ruſticos & adnuc feros homines multitudini tot numinũ demendorum, attonitos efficiendo ad humanitatẽ temperaret quod Numa, Sed qui iam expolitos, & ipſa urbanitate deceptos in agnitionem ueritatis occularet. Quærite ergo ſi uera eſt iſta diuinitas Chriſti. Si ea ẽ qua cognita quis reformetur ad bonum, ſequitur ut falſe renuncietur, comperta in primis illa omni ratione, quæ delitiſcens ſub nominibus & imaginibus mortuorum quibuſdam ſignis & miraculis & oraculis fidem diuinitatis operatur, atq; adeo dicimus eſſe ſubſtantias quaſdam ſpiritales, nec nouum eſt nomen. Sciunt dæmones philoſophi Socrate ipſo ad dæmonii arbitriũ expectante. Quidni? cum & ipſi dæmonium adheſiſſe à pueritia dicatur, dehortato planè à bono. omnes ſciunt poetæ, etiam uulgus indoctum in uſum maledictis frequentant Sathanam principẽ huius mali generis, proinde de propria conſcientia animæ, eadem ex ſacramenti uoce pronunciat. Angelos quoq; etiam Plato nõ negauit, utriuſq; nominis teſtes eſſe, uel magos aſſerunt. Sed quomodo de angelis quibuſdam ſua ſponte corruptis corruptior gens dæmonum euaſerit damnata à deo cum generis autoribus, & cum eo quem diximus principe apud literas ſanctas ordine cognoſcitur. Nunc de operatiõe eorum ſatis erit exponere. Operatio eorum eſt hominis euerſio, ſic malicia ſpiritalis à primordio auſpicata eſt in hominis exitium. Itaq; corporibus quidem & ualitudines infligunt, & aliquos caſus acerbos, animæ uero repẽtinos et extraordinarios

per uim exceſſus,ſuppetit illis ad utraq; ſubſtantiam hominis alendam ſubtilitas & tenuitas ſua multũ ſpiritalibus uiribus,licet & inuiſibiles & inſenſibiles in affectu potius q̃ in actu ſuo appareant,ſi poma,ſi fruges neſcio quod auræ latẽs uitium in flore præcipitat, in germine exanimat,in pubertate conuulnerat, ac ſi cæca ratiõe tentatus aer peſtilentes hauſtus ſuos effundit.eadem igitur obſcuritate contagionis aſpiratio dæmonum & Angelorum mentis quoq; corruptelas agit furoribus & amenti fœdis,ac ſæuis libidinibus cum erroribus uariis,quorum iſte potiſſimus ꝙ eos iſtos captis & circumſcriptis hominum mentibus commedat, ut & ſibi pabula propria nidoris,& ſanguinis procuret ſimulacris imaginibus oblata, & quæ illi accuratior paſcua eſt,qua hoiem è cogitatu ueræ diuinitatis auertat præſtigiis falſis,quas & ipſas quomodo operetur, expediam.Omnis ſpũs ales eſt.Hoc Angeli & Dæmones.Igitur momẽto ubiq; ſunt. Totus orbis illis locus unus eſt,quid ubi geratur tam facile ſciunt q̃ enunciãt uelocitas diuinitas creditur,quia ſubſtantia ignoratur,ſic & autores interdum uideri uolunt eorum,quæ annunciant,& ſunt planè malorum nonnunq̃,bonorũ tamen nunq̃.diſpoſitiones etiam dei,& nũc prophetis concionantibus excerpunt,& nunc lectionibus reſonãtibus carpunt.Ita & hinc ſumentes quaſdam temporũ ſortes emulantur diuinitatem dum furantur diuinationem.In oraculis autem quo ingenio ambiguitates tẽperent in euentus,ſciunt Crœſi,ſciunt Pyrrhi,cæterum teſtudinẽ decoqui cum carnibus pecudis Pythius eo modo renũciauit, quo ſupra diximus,momẽto apud Ly-

diam fuerat habens de incolatu aeris & de uicinia ſyderũ, & de commertio nubium cœleſtes ſapere paratu ras, ut & pluuias quas iam ſentiunt repromittãt, beneficia plane & circa curas ualitudinum, lædunt enim primo, dehinc remedia præcipiũt ad miraculum noua ſiue contraria, poſtq̃ deſinunt lædere & curaſſe credũtur. Quid ergo de cæteris ingeniis uel etiã uiribus fallaciæ ſpiritalis ediſſeram? Phantaſmata caſtorum & aquam cribro geſtatam & nauem cingulo promotam, & barbam tactu irrufatam, & ut numina lapides crederentur, & deus uerus non quæreretur.

De phantaſmatibus magicæ & dæmoniis.

Caput. XXIII.

Porro ſi & magi phantaſmata edunt, etiam defunctorum inclamant animas. Si pueros in eloquium oraculi eliciunt. Si multa miracula circulatoriis præſtigiis ludunt, Si & ſomnia immittunt, habentes ſemel inuitatorum Angelorũ & dæmonum, aſſiſtentem ſibi poteſtatem, per quos & capræ, & menſæ diuinare conſueuerunt, quanto magis ea poteſtas de ſuo arbitrio, & pro ſuo negocio ſtudeat totis uiribus operari quod alienæ præſtant negociationi, aut ſi eadem & Angeli & Dæmões operantur, quæ & dii ueſtri, ubi eſt ergo præcellentia diuinitatis, quã utiq; ſuperiorem omni poteſtate credendũ eſt. non ergo dignius præſumetur ipſos eſſe, qui ſe deos faciãt, cũ eadem edant, quæ faciant deos credi, quàm pares Angelis & Dæmonibus, deos eſſe. locorum differẽtia diſtinguitur (opinor) ut à templis deos exiſtimetis, quos alibi deos non dicitis, ut aliter dementare uideatur, qui ſacras

turres

turres peruolat, aliter q̃ tecta uiciniæ tranſilit, & alia uis pronunciatur in eo qui genitalia uel lacertos, alia qui ſibi gulam proſecat, cum par exitus furoris & una ratio eſt inueſtigationis. Sed hactenus uerba, iã hinc demonſtratio rei ipſius, quã oſtẽdemus unã eſſe utriuſq; nominis qualitatem, edatur hic aliquis ſub tribunalibus ueſtris quem Dæmone agi conſtet, iuſſus à quolibet chriſtiano loqui ſpiritus ille tam ſe Dæmonẽ confitebitur de uero, q̃ alibi Deum de falſo. Aeque producatur aliquis ex his qui de Deo pari exiſtimatur, qui aeris maleficum numen de nidore concipiunt qui ructando curantur, qui anhelando profantur. iſta ipſa uox cœleſtis pluuiarum pollicitatrix. Iſte ipſe Aeſculapius medicinarum demonſtrator, alia de morituris ſocordio & Denatio, & Aſclepiodoto ſumminiſtratur, niſi ſe Dæmones confeſſi fuerint chriſtiano mẽtiri, non audentes ibidem illius chriſtiani procaciſſimi ſanguinem fundite, quid iſto opere manifeſtius? quid hac ꝓbatione fidelius? ſimplicitas ueritatis in medio eſt, uirtus illi ſua aſſiſtit, nihil ſuſpicari licebit magia, aut aliqua eiuſmodi fallacia fieri dictis non ſtetis, ſi oculi ueſtri & aures præmiſerint uobis, quid autem inniti poteſt aduerſus id quod oſtenditur nuda ſinceritate? ſi altera parte uere Dei ſunt, cur ſeſe Dæmonia mentiuntur, an ut nobis obſequantur? Iam ergo ſubiecta chriſtianis diuinitas ueſtra. nec diuinitas deputanda eſt, quæ ſubdita eſt homini, & ſi qd ad decus facit æmulis ſuis, ſi altera parte dæmones ſunt, uel angeli, cur ſe alibi pro diis agere reſpõdent? Nam ſicut illi qui dii habentur dæmones ſe dicere noluiſſent, ſi uero dii eſ-

ſent, ſcilicet ne de maieſtate ſe deponerent. Ita & iſti
quos directo dæmones noſtis non auderent, alibi pro
diis agere. ſi aliqui omnino dii eſſent, quorum nomi-
nibus utuntur. uererentur enim abuti maieſtate ſupe-
riore ſine dubio & timendorum. ideo nulla eſt diuini-
tas iſta quam tenetis. quia ſi eſſet neq; à demoniis af-
fectaretur in confeſſione, neq; à diis negaretur. cum er-
go utraq; pars concurrit in confeſſionem deos eſſe ne-
gans. agnoſcite unum genus eſſe, ideſt dæmonas. uerũ
utrobiq; iam Deos quærite. quos cum præſumpſeratis
dæmonas eẽ cognoſcitis. eadẽ uero opa noſtra ab eiſdẽ
diis ueſtris non tantum hoc detegentibus, quod neque ipſi
dii ſint, neq; ulli alii, etiam illud in continenti agnoſci
tis quid ſit uere deus, & an ille, & an unicus quẽ chri-
ſtiani profitemur. & an ita credendus colendusq;, ut
fides, ut diſciplina diſpoſita eſt chriſtianorum. Dicant
ibidem & quis ille Chriſtus cum ſua fabula? Si homo
communis conditionis? ſi magus? ſi poſt mortem de ſepul
chro à diſcipulis ſurreptus, Si nunc deniq; penes infe
ros? ſi non in cœlis potius? & inde uenturus cum totius
mundi motu cum horrore orbis? cum planctu omnium,
non chriſtianorum? ut dei uirtus, & dei ſpiritus, & ſer
mo, & ſapientia, & ratio, & dei filius, quod cum ride-
tis, rideant & illi uobiſcum, negent Chriſtum omnem
ab æuo animam reſtituto corpore iudicaturum. Dicant
hoc pro tribunali, ſi forte Minoen, & Radamanthum
ſecundum conſenſum Platonis & poetarũ hoc eſſe ſor
titos, ſuæ ſaltem ignominiæ, & damnationis notam re
futent. Renunciant ſe immundos ſpiritus eſſe, quod
uel ex pabulis eorum ſanguine & fumo, & putidis ro

gis pecorum, & impuratiſſimis linguis ipſorum uatum intelligi debuit. Renuant ob maliciam prædamnatos ſe in eundem iudicii diem cũ omnibus cultoribus & operationibus ſuis. Atqui omnis hæc noſtra in illos dominatio & poteſtas dominatione Chriſti ualet, & de commemoratione eorum, quæ ſibi à deo per arbitrũ Chriſtum imminentia expectant, Chriſtum timentes in deo & Deum in chriſto ſubiiciuntur ſeruis dei & Chriſti, ita de contactu deq; afflatu noſtro contemplatione & repræſentatiõe ignis illius correpti etiam de corporibus noſtro impio excedunt inuiti, & dolentes, & uobis præſentibus erubeſcentes, credite illis quum de ſe loquuntur, qui mentientibus creditis, nemo ad ſuum dedecus mentitur, quin potius ad honorem, magis fides prona eſt aduerſus ſemetipſos confitentes, q̃ pro ſemetipſis negantes. Hæc deniq; teſtimonia deorum ueſtrorum chriſtianos facere conſueuerunt, quia plurimum illis credendo in Chriſto domino credimus. Ipſi litterarum noſtrarum fidem accendunt. Ipſi ſpei noſtræ fiduciã ædificant, colitis illos quos ſcitis eſſe de ſanguine chriſtianorum. Nollent itaq; uos tam fructuoſos tam officioſos ſibi ad nittere, uel ne à uobis quandoq; chriſtianis fugentur, ſi illis ſub chriſtiano uolẽte uobis ueritatem probare, mentiri liceret, omnis iſta confeſſio illorũ, qua ſe deos negant eſſe, quaq; non alium deum reſpondent præter unum cui nos mancipamur, ſatis idonea eſt ad depellendum crimen læſæ maixmæ Romanæ religiõis. Si enim non ſunt dei procerto, nec religio procerto eſt, ſi religio non eſt, nec pcerto rei ſumus læſæ religionis At econtrario in uos exprobatio reſultauit, qui men-

daicum colentes ueram religionem ueri dei non modo negligendo, quin inſuper expugnando deum uerum cõmittitis crimen ueræ irreligioſitatis. Nam ut conſtaret illos deos eſſe, nonne concedítis de æſtimatione communi aliquem eſſe ſublimiorem & potentiorem uelut principem mundi perfectæ peritiæ & maieſtatis, nam & ſic plæriq; diſponunt diuinitatem, ut imperiũ ſummæ dominationis eſſe penes unum, officia eius penes multos uelint, ut Plato Iouem magnum in cœlo comitatum exercitu deſcribit deorum pariter & dæmonum. Itaq; oportere & procurantes, & præfectos, & præſides pariter ſuſcipi, & tamẽ quod facinus admittit, qui magis ad Cæſarem promerendum & operam, & ſpem ſuam transfert, nec appellationem dei, ita ut imperatoris in aliquem principem confitetur, cum capitale eſſe iudicetur alium præter Cæſarem, & dicere, & audire. colat alius deum, alius Iouem, alius ad cœlum ſupplices manus tendat, alius ad aram fidei manus, alius ſi hoc putatis nubes numeret orans, alius lacunaria, alius ſuam animam deo ſuo uoueat, alius hirci. Videte enim ne & hoc ad irreligioſitatis elogium concurrat adimere libertatem religionis, & interdicere optionem diuinitatis, ut non liceat mihi colere quem uelim, ſed cogar colere quem nolim. Nemo ſe ab inuito coli uellet, ne homo quidem, atq; ideo & ægyptiis permiſſa eſt tã uanæ ſuperſtitionis poteſtas auibus & beſtiis cõſecrãdis, & capite damnandi, qui aliquem huiuſmodi deum occiderit. Vnicuiq; etiam prouinciæ & ciuitati ſuus deus eſt, ut Syriæ Aſtarte, ut Arabiæ Diaſares, ut Noricis Tibilenus, ut Aphricæ cœleſtus, ut Mauritaniæ re

guli ſui Romanas, ut opinor prouincias edidi, nec tamen romanos Dominos earum, quia Romæ non magis coluntur, q̃ qui per ipſam quoq; Italiam municipali conſecratione cenſentur, Cruſtuminienſium Deluētinus, Narnienſium Viridianus, Aeſculanorum Ancharia, Volſinientium Nurſia, Otriculanorum Valentia, Sutrinorū Norcia, Faliſcorum in honore eſt pater curis, unde accepit cognomen Iuno: ſed nos ſoli arcemur à religionis proprietate. Lædimus Romanos, nec romani habemur, quia non romanorum deum colimus, bene q̃ omnium deus eſt, cuius uelimus, aut nolimus omnes ſumus. Sed apud uos quod uis colere ius eſt præter deum uerum, quaſi non hic magnus omnium ſit deus, cuius omnes ſumus.

De religione Romanorum. Cap. XXIIII.

Satis mihi quidem uideor probaſſe de falſa & uera diuinitate, cum demonſtrauit quemadmodum probatio conſiſtat non modo diſputationibus, nec argumentationibus, ſed ipſorū etiā teſtimoniis quos deos creditis, ut nihil iam ad hāc cauſam ſit retractandum. Quoniam tamen Romani nominis proprie mentio occurrit, non omittam congreſſionem, quam prouocat illa præſumptio dicentium, Romanos pro merito religioſitatis diligentiſſime intantum ſublimitatis elatos ut orbem occuparint, & adeo deos eſſe, ut præter cæteros floreant, qui illis officium præter cæteros faciant, ſcilicet iſta merces romanis à diis ꝓ gratia expenſa eſt. Sterculus, & Mutunus, & Laurentina prouexit imperium, peregrinos enim deos nō pu

tam extraneæ genti magis fautum uoluiſſe q̃ ſuæ & pa
trium ſolum in quo nati adulti nobilitati ſepultique
ſunt tran fretanis dediſſe, unde Cybele ſi urbem Ro-
mam, ut memoriam Troiani generis adamauit, uer-
naculi ſui, ſcilicet aduerſus Achiuorum arma prote-
cti, ſi adulteros tranſire proſpexit: quos ſciebat græ-
ciam phrygiæ debellatricem ſubacturos. Itaq; maieſta
tis ſuæ in urbē collatæ grande documētum noſtræ etiā
ætatis propoſuit, cum. M. Aurelio apud Syrmium Reī
pub. exempto die. xvi. kalen. aprilis. Archigallus ille
ſanctiſſimus die. ix. kalen. earundem quo ſanguinem
impurum lacertos quoq; caſtrando libabat pro ſalute
imperatoris Marci iam intercepti ſolita æque imperia
mandauit. O nuncios tardos, ò ſomniculoſa diploma-
ta, quorum uitio exceſſum imperatoris non ante Cybe
le cognouit, ne deam talem riderent chriſtiani, ſed nō
ſtatim & Iuppiter cretam ſuam Romanis faſcibus con-
cuti ſineret, oblitus antrum illud idæum & æra cory-
bantia, & iucundiſſimum illic nutricis ſuæ odorem?
nonne omni capitolio tumulum ſuum præpoſuiſſet, ut
ea potius orbi terræ præcelleret. quæ cineres Iouis te-
xit, uellet Iuno punicam urbem poſthabita Samo di-
lectam ab Aeneadarū utiq; genere deleri, quod ſi hic
illius arma, hic currus fuit, hoc regnum dea gentibus
eſſe, Si qua fata ſinant, iam tum tenditq; fouetq;, Miſe
ra illa coniunx Iouis & ſoror aduerſus fata nō ualuit,
plane fato ſtat Iuppiter ipſe. Nec tantum tamen hono-
ris Romani dicauerunt fatis dedentibus ſibi Carthagi
nem aduerſus deſtinatum, uotumq; Iunonis quantum
proſtitutiſſimæ lupæ Laurentinæ.

De regno deorum. Cap. XXV.

PLures deos ueſtros regnaſſe certum eſt. Igitur ſi conferendi imperii tenet poteſtatem cum ipſi regnarent à quibus acceperant eam gratiam, quam coluerat Saturnus, & Iuppiter aliquē opinor Sterculum, Sed Romani poſtea cum indigenis cultoribus ſuis. etiam ſi qui non regnarunt, tamen regnabatur ab aliis nondum cultoribus ſuis, ut qui nondum dii habebantur. Ergo aliorum eſt regnū dare, quæ regnabatur multo antequam iſti dii inciderentur, ſed q̄ uanum eſt faſtigium Romani nominis religioſitatis meritis deputare, cum poſt imperium ſiue adhuc regnum religio profecerit. Age iam rebus religio profecerit, nam & ſi à Numa concepta eſt curioſitas ſuperſtitioſa, nondum tamen, aut ſimulacris, aut templis res diuina apud Romanos conſtabat, frugi religio & pauperes ritus, & nulla capitolia certantia cœlo, ſed temeraria de ceſpite altaria, & uaſa adhuc ſamia, & nidor ex hillis, & deus ipſe nuſq̄. Nōdum enim tunc ingenia græcorum, atq; Thuſcorum fingendis ſimulacris urbem inundauerant. Ergo non ante religioſi Romani q̄ magni. Ideoq; non ob hoc magni quia religioſi. At qui quomodo ob religionem magni quibus magnitudo de irreligioſitate prouenit. ni fallor enim omne regnum uel imperium bellis quæritur & uictoriis propagatur. porrò bella & uictoriæ captis & euerſis plurimum urbibus conſtant. Id negocium ſine deorum iniuria non eſt, cædem ſtrages mœnium & templorum pares cædes ciuium & ſacerdotum, Nec diſſimiles rapinæ ſacrarum diuitiarum, & prophanarum. tot igitur ſacrilegia

Romanorum quot trophea, tot de diis quot de gẽtibus triumphi, tot manubiæ quot manent adhuc ſimulacra captiuorum deorum, & ab hoſtibus ergo ſuis ſuſtinẽt adorari, & illis imperium ſine fine decernũt, quorum magis iniurias q̃ adulationes remuneraſſe debuerãt. Sed qui nihil ſentiunt, tam impune læduntur q̃ fruſtra coluntur, certe non poteſt fidei conuenire, ut religionis meritis excreuiſſe uideãtur, qui ut ſugeſſimus religionem, aut lædendo creuerunt, aut creſcendo læſerunt etiam illi, quorum regna conflata ſunt in imperii Romani ſummam, cum ea amitterent ſine religionibus non fuerunt.

De regno dei. Cap. XXVI.

Videte igitur ne illa regna diſpẽſet, cuius eſt & orbis qui regnatur & homo ipſe qui regnat, ne ille uices dominationum ipſis temporibus in ſæculo ordinauerit. qui ante omne tempus fuit, & ſeculum corpus temporum fecit, ne ille ciuitates extollat aut deprimat, ſub quo fuit aliquando ſine ciuitatibus genus hominum. Quid erratis? prior eſt quibuſdam diis ſuis? Syluestris Roma, ante regnauit, q̃ tantum ambitum capitolii extrueretur. Regnauerunt & babylonii ante pontifices; & Medi ante. xv. uiros, & Aegyptii ante Salios, & Aſſyrii ante Lupcos & Amazones ante uirgines ueſtales. Poſtremo ſi Romanæ religiones regna præſtant nunquã retro iudæa regnaſſet deſpectrix communium iſtarum diuinitatum, cuius & deum uictimis, & templum donis, & gentem fœderibus aliquandiu Romani honoraſtis, nunquã dominaturi eius ſi Deo non deliquiſſet, ultimo in Chri-

ſtum. Satis hæc aduerſus intentiōem læſæ diuinitatis, quo non uideamur lædere eam quā oſtendimus nō eſſe.

De ſpiritu dæmoniaco. Cap. XXVII.

IGitur prouocati ad ſacrificandum obſtruimus gradum pro fide conſcientiæ ueſtræ, qua certi ſumus ad quos iſta perueniat officia. ſub imaginum proſtitutione & humanorum nominum conſecratione. Sed quidam dementiam exiſtimāt, quod cum poſſimus & ſacrificare in præſenti & illæſi abire manente apud animum propoſito, obſtinatiōem ſaluti præferamus. Datis ſcilicet conſilium quo uobis abutamur, ſed agnoſcimus unde talia ſuggerantur, quis totum hoc agitant. & quomodo nunc aſtutia ſuadēdi, nunc duricia ſæuiendi ad conſtantiam noſtram deiiciendam operetur. Ille ſcilicet ſpiritus dæmoniacæ & angelicæ paraturæ, qui noſter ob diuortium æmulus, & ob dei gratiam inuidus de mentibus ueſtris aduerſus nos præliatur, occulta inſpiratiōe modulatis & ſubornatis ad omnem quam in primordio exorſi ſumus, & iudicandi peruerſitatem & ſæuiendi iniquitatem. Nam licet ſubiecta ſit nobis tota uis dæmonū, & eiuſmodi ſpirituum, ut nequam tamen ſerui metu nonnunquam contumaciam miſcent, & lædere geſtiunt, quos alias uerētur, odium enim etiam timor ſpirat præterquàm & deſperata conditio eorum ex prædamnatione ſolatium reputat fruēdæ interim malignitatis de pœnæ mora, & tamen apprehenſi ſubiguntur & conditioni ſuæ ſuccidunt, & quos de longinquo oppugnant de proximo obſecrant. Itaq; cum uice rebellantium erga-

ſtulorum, ſiue carcerum uel metallorũ, uel hoc genus pœnalis ſeruitutis erumpunt, aduerſum nos in quorum poteſtate ſunt certi & impares ſe eſſe & hoc magis perditos in gratis reſiſtimus, & æquales repugnamus, perſeuerantes in eo quod oppugnant, & illos nunquã magis detriumphamus quàm cum pro fidei obſtinatione damnamur.

De regno Imperatoris. Cap. XXVIII.

QVoniam autem facile iniquum uideretur liberos homines inuitus urgeri ad ſacrificãdum, Nam & alias diuinæ rei faciendæ libens animus induitur, certe ineptum exiſtimaretur, ſi quis ab alio cogeretur ad honorem deorum quos ultro ſui cauſa placare deberet, ne præ manu eſſet iure libertatis dicere. Nolo mihi Iouem propitium. Tu q es? me conueniat Ianus iratus ex qua uelit fronte. Quid tibi mecum eſt? formati eſtis ab iiſdem utiq; ſpiritibus ut nos pro ſalute Imperatoris ſacrificare cogatis & impoſita eſt tam uobis neceſſitas cogendi q̃ nobis obligatio periclitandi. Ventum eſt igitur ad ſecundum titulum læſæ auguſtioris maieſtatis. Si quidem maiore formidine & callidiore timiditate Cæſarẽ obſeruatis q̃ ipſum de olympo Iouem, etiam merito ſi ſciatis. Quis enim ex uiuentibus nõ cuilibet mortuo potior? Sed nec hoc uos ratione facitis potius q̃ reſpectu preſentaneæ poteſtatis. Adeo & in iſto irreligioſi deos ueſtros erga deprehẽdimini cum plus timoris humano dominio dicatis. auſtatis deniq; apud uos per omnes deos q̃ per unum genium Cæſaris peieratur.

An poſſint pdeſſe Idola. Cap. XXIX.

COnſtet igitur prius ſi iſti qbus ſacrificatur, ſalutem Imperatoribus uel cuilibet homini impertiri poſſunt, & ita nos crimini addicite. Si angeli aut dæmones ſubſtantia peſſimi ſpiritus beneficium aliquod operantur, ſi perditi conſeruant, ſi dānati liberant, ſi deniq; quod conſcientia noſtra eſt, mortui uiuos tuentur. Nam utiq; ſuas primo ſtatuas & imagines & ædes tuerētur, quæ (ut opinor) Cæſarum milites excubiis ſalua præſtant, puto autem hæc ipſe materiæ de metallis Cæſarum ueniunt, & tota templa de nutu Cæſaris conſtant, multi deniq; Dii habuerūt Cæſarem iratum. Facit ad cauſam ſi & propitius illis aliquid liberalitatis aut priuilegii confert. Itaq; ſunt in Cæſaris poteſtate cuius & toti ſunt quomodo habebūt ſalutem Cæſaris in poteſtate, ut eam præſtare poſſe uideantur quam facilius ipſi à Cæſare conſequuntur.

De poteſtate Imperatorū. Cap. XXX.

Deo ergo committimus in maieſtatem imperatorum, quia illos nos ſubiicimus rebus ſuis? quia non ludimus de officio ſalutis ipſorum? qui eam non putamus in manibus eſſe plumbatis? Sed uos religioſi qui eam quæritis ubi non eſt petitis à quibus dare non poteſt, præterito eo in cuius ē poteſtate. Inſuper eos debellatis qui eam ſciunt petere, qui etiam poſſint impetrare, dum ſciunt petere. Nos enim pro ſalute Imperatorum Deum uocamus æternū Deum uerum & Deum uiuum, quem et ipſi Imperatores propitium ſibi præter cæteros malunt. Sciunt quis illis dederit imperium, ſciunt qs homines quis & animas ſen

tiunt eum deum eē ſolum in cuius ſolius poteſtate ſunt à quo ſunt ſecundi, poſt quem primi ante omnes & ſup omnes deos, qui diu cum ſuper omnes homines q̄ utiq; uiuunt, & mortuis antiſtant recogitant quouſq; uires imperii ualeant, & ita deum intelligunt aduerſus quē ualere non poſſunt per eum ualere ſe cognoſcunt, cœlum deniq; debellet Imperator, cœlum captiuum triū-pho ſuo inuehat, cœlo mittat excubias, cœlo uectigalia imponat. Non poteſt, ideo magnus eſt, quia cœlo minor eſt, illius enim eſt ipſe cuius & cœlum eſt, & omnis creatura, inde eſt Imperator, unde & homo, antequam Imperator inde poteſtas illi, unde & ſpiritus illuc ſuſpicientes chriſtiani manibus expanſis quia innocuis, capite nudo, quia non erubeſcimus, deniq; ſine monitore, quia de pectore oramus, precantes ſumus omnes ſemper pro omnibus, imperatoribus uitam illis prolixam, imperium ſecurum. domum tutam exercitus fortes. ſenatum fidelem, populum probum, orbem quietū, & quæcunque hominis & Cæſaris uota ſunt. Hæc ab alio orare non poſſum, q̃ à quo ſcio me conſecuturum, quoniam & ipſe eſt, qui ſolus præſtat, & ego ſum cui impetrare debetur famulus eius qui eum ſolum obſeruo, qui ei offero opimam & maiorem hoſtiã, quam ipſe mandauit, orationem de carne pudica de anima innocenti de ſpiritu ſancto profectam. Non grana thuris unius aſſis non à radice arboris lachrymas, nec duas meri guttas nec ſanguinem reprobi hominis mori optantis, & poſt omnia inquinamenta, etiam conſcientiã ſpurcam, ut mirer, cum hoſtiæ probentur, penes uos à uitioſiſſimis ſacerdotibus cur præcordia potius uicti-

marum q̃ ipſorum ſacrificantium examinantur? Sic itaq; nos ad deum expanſos ungulæ fodiant cruces ſuſpendant, ignes lambant gladii guttura detrūcent beſtiæ inſiliant, paratus eſt ad omne ſupplicium ipſe habitus orantis chriſtiani. Hoc agite boni præſides. extorquete animam deo ſupplicantem ꝑ imperatore, hic erit crimen, ubi ueritas & dei deuotio eſt.

De oratione pro inimicis. Cap. XXXI.

ADulati nunc ſumus Imperatori, & mentiti uota quæ diximus ad euadēdam.ſ. uim planè ꝑficit iſta fallacia. Admittitis enim nos probare quodcunq; defendimus. Qui ergo putas nihil nos de ſalute Cæſarum curare. Inſpice dei uoces literas noſtras quas neq; ipſi ſupprimimus, & pleriq; caſus ad extraneos transferunt. Scitote ex illis præceptū eſſe nobis ad redundantiam benignitatis, etiam pro inimicis deum orare, et perſecutoribus noſtris bona precari qui magis inimici & perſecutores chriſtianorum q̃ de quorum maieſtate conuenimur in crimen? ſed etiam nominatim atq; manifeſte, orate inquit pro regibus & pro principibus & poteſtatibus ut omnia tranq̃lla ſint uobiſcum enim concutitur Imperium concuſſis etiā cæteris membris eius, utiq; & nos licet extranei à turbis æſtimemur in aliquo loco caſus inuenimur.

Item pro Imperio & poteſtate Romanorum.
Cap. XXXII.

ESt & alia maior neceſſitas nobis orandi ꝑ Imperatoribus, etiam pro omni ſtatu Imperii, rebuſq; Romanis ꝗ uim maximam uniuerſo orbi iminentem ipſamq; clauſulam ſeculi, acerbi

tates horrendas comminantem Romani Imperii commeatu ſcimus retardari. Itaq; nolumus experiri, & dũ precamur differri. Romanæ diuturnitati fauemus. Sed & iuramus ſicut nõ per genios Cæſarum ita per ſalutem eorum quæ, eſt auguſtior omnibus geniis. Neſcitis genios dæmonas dici, & inde diminutiua uoce dæmonia. Nos iudicium dei ſuſpicimus in Imperatoribus qui gentibus illos præfecit, id in eis ſcimus eſſe quod Deus uoluit & pro magno adiumento habemus. Cæterum dæmonas .i. genios adiuuare conſueuimus ut illos de hominibus exigamus non deierare ut illis honorem diuinitatis conferamus.

De Imperatore. Cap. XXXIII.

SEd quid ego amplius de religione, atq; pietate christiana in Imperatorem quàm neceſſe eſt. Suſpiciamus ut eum quem dominus noſter elegerit, ut merito dixerim noſter eſt magis Cæſar, ut à noſtro deo conſtitutus, Itaq; ut in eo plus, ego illi operor in ſalutem. Si quidem non ſolum ab eo poſtulo eam qui poteſt præſtare, aut quod talis poſtulo, qui merear impetrare. Sed etiam quod temperans maieſtatem Cæſaris infra, deum magis illum commendo deo cui ſoli ſubiicio. Subiicio autẽ cui non adæquo. Nõ .n. deũ Imperatorem dicam, uel quia mentiri neſcio, uel quia illum deridere non audeo, uel quia nec ipſe ſe deum uolet dici, ſi homo ſit intereſt homini deo cedere. Satis habeat appellari Imperator. Grande & hoc nomen eſt, quod à deo traditur. negat illum imperatorem qui deũ dicat, niſi homo ſit non eſt Imperator. Hominem ſe eſſe etiam triumphans in illo ſublimiſſimo curru admone-

tur. Suggeritur enim ei à tergo. Reſpice poſt te. Hominem memento te. etiam utiq; hoc magis gaudet, tanta ſe gloria coruſcare, ut illi admonitio conditionis ſuæ ſit neceſſaria. Minor erat ſi tunc deus diceretur. Maior eſt qui reuocatur ne ſe deum exiſtimet.

De *Auguſto Imperatore.* Cap. XXXIIII.

AVguſtus Imperii formator ne dominum quidem dici ſe uolebat, & hoc enim dei eſt cognomen. Dicam plane imperatorem dominum ſed more communi. Sed quando non cogor ut dominum dei uice dicam. Cæterum liber ſum illi. Dominus enim meus unus eſt deus omnipotẽs, æternus. idẽ qui & ipſius. q̄ pater patriæ eſt quomodo dominus eſt? Sed & gratius nomen eſt pietatis q̃ poteſtatis, etiam familiæ magis patres q̃ domini uocantur, tanto abeſt, ut Imperator deus debeat dici; quod non poteſt credi non modo turpiſſima, ſed & pernicioſa adulatione, tãquã ſi habens imperatorem alterum appelles, nonne maximam & inexorabilem offenſam contrahes eius quem habuiſti, etiam ipſi timendam quem appellaſti? eſto religioſus in deum, qui uis illum propitium Imperatori, deſine alium deum credere, atq; ita, & hunc deum dicere, cui deo opus eſt. ſi non demendatio erubeſcit adulatio, eiuſmodi hominem deum appellans, timeat ſaltem de infauſto. Maledictum ẽ ante Apotheoſin deum Cæſarem nuncupare.

De *ſolennibus Cæſarum.* Cap. XXXV.

PRopterea igitur publici hoſtes chriſtiani, q̄a imperatoribus, neq; uanos, neq; mentiẽtes, neq; temerarios honores dicant, quia ueræ

religionis homines etiam ſolemnia eorum conſcientia potius q̃ laſciuia celebrant grande, uidelicet officium focos & choros in publicum educere uicatim epulari, ciuitatem tabernæ habitu aboleſcere, uino lutum cogere, cateruatim curſitare ad iniurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras. ſiccine exprimitur publicũ gaudium per publicũ dedecus? Hæccinæ ſolẽnes dies principum decent, quæ alios dies non decent? qui obſeruat diſciplinã de Cæſaris reſpectu hi eã ꝓpter Cæſarẽ deſerunt, & malorũ morũ licẽtia pietas erit, occaſio luxuriæ religio deputabitur? O nos merito dãnãdos, cur .n. uota & gaudia Cæſarũ caſti & ſobrii & ꝓbi expũgnamus? cur die læto non laureis poſtes obũbramus? nec lucernis diẽ infringimus? honeſta res & ſolẽnitate publica exigẽte induere domui tuæ habitũ alicuius noui lupanaris, uelim tamen in hac quoq; religione ſecundæ maieſtatis, de qua in ſecundum ſacrilegum conuenimur chriſtiani non celebrando uobiſcum ſolẽnia Cæſarum, quo more celebrari, nec modeſtia, nec uerecundia, nec pudicitia permittunt. Sed occaſio uoluptatis magis q̃ digna ratio perſuaſit. fidem & ueritatem noſtram demõſtrare. ne forte & iſtic deteriores Chriſtianis deprehendantur, qui nos nolunt Romanos haberi, ſed hoſtes principum Romanorum ipſos quirites ipſam uernaculam ſeptem collium plebem cõuenio an alicui Cæſari ſuo parcat illa lingua Romana? Teſtis est & tyberis & ſcholæ beſtiarum. Iam ſi pectoribus ad trãſlucendum quandam ſpecularem materiam natura obduxiſſet cuius non præcordia inſculpta apparerent. ac noui Cæſaris ſcænam congiario diuidendo præſidentis, etiam

tis, etiam illa hora qua acclamant de noſtris annis, au geat ubi Iuppiter annos. Hæc christianus tam enunciare nõ nouit q̃ diu de nouo Cæſare optare. Sed uulgus inquis ut uulgus. Tamẽ Romani, nec illi magis depoſtulatores chriſtianorum q̃ uulgus, plane cæteri ordines pro aućtoritate religioſi ex fide, nihil hoſti cum de ipſo Senatu, de eqte, de caſtris, de palatiis ipſis ſpirant? Vnde Caſſii, & Nigri, & Albini, unde qui inter duas lauros obſidẽt Cæſarem? unde qui faſcibus eius exprimendis paleſtricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt? Omnibus tot ſigeriis, atq; parthenìis audaciores de Romanis (niſi fallor) ideſt de non chriſtianis, atq; adeo omnes illi ſub ipſa uſq; impietatis eruptione, & ſacra faciebant pro ſalute Imperatoris, & genium eius deierabant, alii foris, alii intus, & utiq; publicorum hoſtium nomen chriſtianis dabant. Sed qui nunc ſceleſtarum partium ſocii, aut plauſores quotidie reuelantur poſt uindemiam parricidarũ racematio ſuperſtes, q̃ recentiſſimis, & ramoſiſſimis laureis poſtes præſtruebant, quàm elatiſſimis & clariſſimis lucernis ueſtibula enubilabant, quàm cultiſſimis, & ſuperbiſſimis toris forum ſibi diuidebant non ut gaudia publica celebrarent, ſed ut uota ꝓpria iam ediſcerent in aliena ſolennitate exemplum, atque imaginem ſpei ſuæ inaugurarent. nomen Principis in corde mutantes eadem officia dependunt, & qui aſtrologos, & Aruſpices, & Augures, & Magos de Cæſarũ capite conſultant, quas artes, ut ab Angelis deſertoribus proditas, & à Deo interdićtas ne ſuis quidem cauſis adhibent chriſtiani, cui autem opus eſt perſcrutari

ſuper Cæſaris ſalute, niſi à quo aliquid aduerſus illã cogitatur uel optatur? aut poſt illam ſperatur & ſuſtinetur? nõ.n. ea mente de charis cõſulitur qua de dominis, aliter curioſa eſt ſollicitudo ſanguinis, aliter ſeruitutis.

De æqualitate omniũ perſonarũ. Cap. XXXVI.

SI hæc ita ſunt ut hoſtes deprahendantur qui Romani uocabantur, cur nos qui hoſtes exiſtimamur Romani negamur? Non poſſumus & Romani non eſſe, & hoſtes eſſe cum hoſtes reperiantur qui Romani habebantur, adeo pietas, & religio, & fides Imperatoribus dedita non in huiuſmodi officiis conſiſtit, quibus & hoſtilitas magis ad uelamẽtum ſui poteſt fungi, ſed in his moribus, quibus diuinitas imperat tam uere q̃ circa omnes neceſſe habet exhiberi. neq; enim hæc opera bonæ mentis ſolis Imperatoribus debentur à nobis, nullum bonum ſub exceptione perſonarũ adminiſtramus, quia nobis præſtamus, qui non ab homine, aut laudis, aut premii expenſum captamus. Sed à deo exactore & remuneratore indifferentis benignitatis. Iidem ſumus Imperatoribus qui & uicinis noſtris. Male enim uelle male facere, male dicere, male cogitare de quoq̃ ex æquo uetamur, qđcũq; nõ licet in Imperatorem id nec in quenq̃ quod in neminem eo forſitan magis, nec in ipſum qui per deum tantus eſt.

Ne malum contrà malum. Cap. XXXVII.

SI inimicos, ut ſupra diximus, iubemur diligere quem habebimus odiſſe? Item ſi læſi uicem referre prohibemur, ne de facto pares

ſimus,quem poſſimus lædere?Nā de iſto ipſi recognoſcite.quotiés enim in chriſtianos de ſæuitis partim animis propriis partim legibus obſequentes? Quotiēs etiā præteritis uobis ſuo iure nos inimicum uulgus ĩuadit lapidibus,& incendiis ipſi,Bacchanalium furiis?nec mortuis parcunt chriſtianis, quin illos de requie ſepulturæ de Aſilo quodam mortis iam alios iam nec totos auellant diſſecent diſtrahant.quid tamen de tam conſpiratis inq̃ denotatis de tam animatis ad mortem uſq̃ pro iniuria repenſatis.quando uel una nox pauculis faculis largiter ultionis poſſet operari.Si malū malo diſpungi penes nos liceret.Sed abſit ut aut igni humano uindicetur diuina ſecta,aut doleat pati in quo probatur,ſi enim hoſtes extraneos non tantum uindices occultos agere uellemus,deeſſet nobis uis numerorum & copiarum.Plures nimirum Mauri & Marcomani ipſiq; parthi,uel quantæcunq; unius tamen loci ſuorum finium gentes,q̃ totius orbis externi ſumus? & ueſtra omnia,impleuimus urbes,inſulas,caſtella, municipia,cōciliabula,caſtra ipſa,tribus,decurias,palatium,ſenatum,forum,ſola uobis relinquimus tēpla, cui bello non idonei?non prompti fuiſſemus?etiam impares copiis,qui tam libenter trucidamur?Si nō apud iſtam diſciplinam magis occidi liceret q̃ occidere?potuimus & inermes,nec rebelles,ſed tantummodo diſcordes ſolius diuortii,inuidia aduerſus uos dimicaſſe, Si enim tanta uis hominum in aliquē orbis remoti ſinum abrumpiſſemus à uobis.ſuffudiſſet utiq; damnationem ueſtram,tot qualiũcunq; amiſſio ciuium,immo etiam & ipſa deſtitutione puniſſet procul dubio expa-

uiſſetis ad ſolicitudinem noſtram ad ſilentium reorũ & ſtuporem quendam, quaſi mortuæ urbis quæſiſſetis. quibus in ea Imperaretis plures hoſtes q̃ ciues uobis remanſiſſent. nunc enim pauciores hoſtes habetis præ multitudine chriſtianorum penè omnium ciuiũ penè omnes ciues chriſtianos habendo. Sed hoſtes maluiſtis uocare generis humani. Quis autem nos ab illis occultis, & uſq; quaq; uaſtãtibus mentes & ualitudines ueſtras hoſtibus raperet? A dæmoniorum incurſibus dico, quæ de uobis ſine premio ſine mercede depellimus. Sufficiſſet hoc ſolum noſtræ ultioni ꝙ uacua exinde poſſeſſio immundis ſpiritibus pateret. porrò nec tanti præſidii compenſationem cogitantes, non modo, nõ moleſtum uobis genus, uerum etiam neceſſarium hoſtes iudicare maluiſtis, quia ſumus plane non generis humani, ſed potius tamen erroris.

De cœtu. Cap. XXXVIII.

PRoinde nec paulò leuius inter licitas factiones ſectam iſtam deputari oportebat, à qua nihil tale cõmittitur, quale de illicitis factionibus timeri ſolet. Niſi fallor enim prohibendarum factionum cauſa. de prouidentia conſtat ac modeſtia publica, ne ciuitas, in ptes ſcinderetur, quæ res facile comitia cõſilia curias cõciões ſpectacula ẽt æmulis ſtudiorũ compulſationibus inquietaret, cum iam & in quæſtu habere cœpiſſent uenalem & mercenariam homines uiolentiæ ſuæ operam. At enim nobis omni gloriæ & dignitatis ardore frigentibus nulla eſt neceſſitas cœtus, nec ulla magis res aliena q̃ publica, Vnam omnes Rempublicam cognoſcimus mundum. Aeque ſpectaculis ue

ſtris intantum renunciamus, inquantum originibus eorum, quas ſcimus de ſuperſtitione conceptas, cum & ipſis rebus de quibus exiguntur prætterimus. Nihil eſt nobis dictu uiſu auditu cum inſania circi, cum impudicitia theatri, cum atrocitate arenæ, cum xyſti uanitate, quo nos offendimus? Si alias præſumimus uoluptates, Si oblectari nouiſſe nolumus noſtra iniuria eſt, ſi forte noſtra non ueſtra. ſed reprobamus quæ placēt uobis, nec uos noſtra delectant. Sed licuit Epicureis aliq̃ decernere uoluptatis ueritatem, ideſt animi æquitatē, & ampla negocia.

De diſciplina chriſtianorū. Cap. XXXIX.

Dam iam nunc ipſe negocia chriſtianæ factionis, ut qui mala refutauerim bona oſtēdam, corpus ſumus de conſcientia religiōis, & diſciplinæ ueritate & ſpei fœdere. Coimus in cœtū & aggregationem, ut ad deum quaſi manu facta precationibus ambiamus orantes. Hæc uis deo grata eſt oramus etiam pro imperatoribus pro miniſtris eorum, ac poteſtatibus pro ſtatu ſæculi pro rerū quiete ꝓ mora finis. coimus ad literarum diuinarum commemorationem, ſi quid præſentium temporum qualitas, aut præmonere cogit, aut recognoſcere. Certe fidem ſanctis uocibus paſcimus, ſpem erigimus, fiduciam figimus, diſciplinam præceptorū nihilominus inculcationibus denſamus. ibidem etiam exhortationes caſtigationes & cenſura diuina. Nam & iudicatur magno cum pondere, ut apud cæteros de dei conſpectu, ſummumq; futuri iudicii præiudiciū eſt. Si quis ita deliquerit, ut a cōicatiōe orationis, & conuentus, & omnis ſancti commercii re-

ligetur, præſidet probati quiq; ſeniores honorem iſtũ non precio ſed teſtimonio adepti, neq; enim precio ulla res dei conſtat, etiam ſi quod artis genus eſt, non de oneraria ſumma quaſi redemptæ religionis congregetur. Modicam unuſquiſq; ſtipem menſtrua die uel cum uelit & ſi modo poſſit apponit. Nam nemo compellitur ſed ſponte confert. Hæc quaſi depoſita pietatis ſunt, nã inde non epulis, nec potaculis, nec in gratiis uoratrinis diſpenſatur, ſed egenis alendis humandiſq; & pueris, ac pupillis re ac parentibus deſtitutis ætateq; domitis ſenibus. Item naufragis, & ſi qui in metallis, & ſi qui in inſulis, uel in cuſtodiis duntaxat ex cauſa dei ſectæ alumni confeſſionis ſuæ ſunt. Sed eiuſmodi uel maxime dilectionis operatio notã nobis meruit penès quoſdam. Vide inquiunt ut inuicem ſe diligant, ipſi. n. inuicem oderunt, & pro alterutro mori ſunt parati. Ipſi enim ad occidendum alterutrum paratiores erũt. Sed & ꝙ fratres nos uocamur, non alias opinor inſaniunt, q̃ ꝙ apud ipſos omne ſanguinis nomen de affectatione ſimulatum eſt. fratres etiam ueſtri ſumus iure naturæ matris unius, & ſi parũ homines uos, quia mali fratres. At quanto dignius fratres & dicuntur & habentur, qui unum patrem deũ agnouerunt, qui unũ ſpiritum biberunt ſanctitatis, qui de uno utero ignorãtiæ eiuſdem ad unã lucem exſpirauerint ueritatis, ſed eo fortaſſe minus legitimi exiſtimamur, quia nulla de noſtra fraternitate tragœdia exclamat, uel qa ex ſubſtantia familiari fratres ſumus quæ penès uos ferè dirimit fraternitatem. Itaq; qui animo animaq; miſcemur, nihil de rei cõmunicatione dubitamus, omnia in-

diſcreta ſunt apud nos, præter uxores. In illo loco con-ſortium ſoluimus, in quo ſolo cæteri homines conſortiũ exercent, qui non amicorum ſolummodo matrimonia uſurpant, ſed & ſua amicis patiẽtiſſime ſubminiſtrãt, ex illa credo maiorum & ſapientiſſimorum diſciplina, Græci Socratis & Romani Catonis q uxores ſuas amicis communicauerũt, quas in matrimonium duxerãt, liberorum cauſa & alibi creandorum, neſcio quidem an inuitas, quid enim de caſtitate curarent, quam mariti tam facile donauerant? O ſapientia attica, ò Romanæ grauitatis exemplum, Leno eſt philoſophus & cenſor, quid ergo mirum ſi tanta charitas conuiolatur. Nã & cœnulas noſtras præter q̃ ſceleris infames ut prodigas, ſugillatis, de nobis, ſcilicet Diogenis dictum eſt. Megarenſes obſonant, quaſi craſtina die morituri. Sed ſtipulam quis in alieno oculo facilius perſpicit q̃ in ſuo trabẽ. Tot tribubus & curiis, & decuriis ructãtibus aceſcit aer, aliis cœnaturis creditor erit neceſſarius herculanarum decimarum polinctorum ſumptus ſtabularii ſupputabunt, Apaturiis Dionyſiis myſteriis atticis coquorum delectus indicitur, ad fumum cœnæ ſeraphicæ ſpartioli excitabuntur, de ſolo triclinio chriſtianorum retractatur. cœna noſtra de nomine rationem ſuã oſtendit uocatur, id quod dilectio penes græcos eſt quantiſcunq; ſumptibus conſtet, lucrum eſt pietatis nomine facere ſumptum, ſiquidem inopes quoſq; refrigerio iſto iuuamus non qua penes uos paraſiti affectant ad gloriam famulãdæ libertatis ſub auctoramento uentris inter contumelias ſagmandi, ſed qua penes deum maior eſt contemplatio mediocrium. Si hone

ſta cauſa eſt conuiuii reliquum ordinē diſciplinæ æſtimatæ, quid ſit de religionis officio, nihil utilitatis niſi modeſtiæ admittit, non prius diſcumbitur, quàm oratio ad deum præguſtetur, editur quantum eſurientes capiunt. Bibitur quantum pudicis eſt utile, ita ſaturantur ut qui meminerint etiam per noctem adorandum deū ſibi eſſe. Ita fabulātur ut qui ſciant dominum audire, poſt aquam manualem & lumina, ut quiſq; de ſcripturis ſanctis uel de proprio ingenio poteſt prouocatur in medium deo canere, hinc probatur quomodo biberit Aeque oratio conuiuium dirimit, inde diſceditur nō in cateruas cæſionum, neq; in claſſes diſcurſationū, nec in eruptiones laſciuiarum, ſed ad eandem curam modeſtiæ & pudicitiæ, ut qui nō tam cœnam cœnauerint q̄ diſciplinam. Hæc coitio chriſtianorum merito ſanè illicita, ſi illicitis par, merito damnāda ſi quis de ea queritur, eo titulo quo de factionibus querela eſt, in cuius perniciem aliquando conuenimus. Hoc ſumus congregati, quod & diſperſi. hoc uniuerſi quod & ſinguli, neminem lædētes, neminem contriſtantes, cum probi, cum boni coeunt, cum pii, cum caſti congregantur, non eſt factio dicenda ſed curia. At econtrario illis nomen factionum accommodandū eſt, qui in odium bonorum & proborum conſpirant, qui aduerſum ſanguinem innocentium conclamant, prætexentes ſanè ad odii defenſionē illam quoq; uanitatem, quod exiſtiment omnis publicæ cladis, omnis popularis incommodi chriſtianos eſſe cauſam, ſi Tyberis aſcendit in mœnia, ſi Nilus nō aſcēdit in arua, ſi cœlum ſtetit, ſi terra mouit, ſi fames, ſi lues, ſtatim chriſtianus ad leonem acclamatur, tantos

ad unum. Oro uos ante Tyberium, ideſt ante Chriſti aduentum quantæ clades orbem & urbem ceciderunt. Legimus Hierapolim & Delon, & Rhodõ, & Coon inſulas multis cũ milibus hominum peſſum abiiſſe. Memorat & Plato maiorem Aſiæ, & Aphricæ terram atlãtico mari ereptam. Sed & mare corinthium terræmotus ebibit, & uis undarum Lucaniam Italiæ abſciſſam in Siciliæ nomen releguauit. Hæc utiq; non ſine iniuria incolentium accidere potuerunt, ubi uero tunc non dicam deorum ueſtrorum contemptores chriſtiani? ſed ipſi dii ueſtri cum totum orbem cataclyſmus aboleuit? uel ut Plato putauit campeſtre ſolummodo? poſteriores enim illos clade diluuii conteſtãtur ipſæ urbes, in quibus nati mortuiq; ſunt, etiam quas condiderunt, neq; enim alias in hodiernum manerẽt, niſi & ipſæ poſthumiæ cladis illius. Nõdum iudæum ab Aegypto examẽ palæſtina ſuſceperat, nec iam illic chriſtianæ ſectæ origo conſederat, cum regiões ac fines eius Sodoma & Gomora igneus imber excuſſit, olet adhuc incendio terra, & ſi qua illic arborum poma oriantur oculis tenus, cæterũ contacta cinereſcunt. Sed nec Thuſcia iam tunc atque campania de chriſtianis querebantur, cum Vulſinios de cœlo Pompeios de ſuo monte profudit ignis, nemo adhuc Romæ deum uerum adorabat cum Annibal apud Cannas per Romanos annulos cædes ſuas modio metiebatur. Oẽs dii ueſtri ab omnibus colebantur, cum ipſum capitolium ſenones occupauerunt.

De aduerſis urbium. Cap. XL.

ET bene quot ſi qui aduerſi accidit urbibus ædium clades templorumq; & mœniũ fue-

runt, ut iam hoc reuincam non à deis euenire quia & ipſis euenit. Semper & humana gens male de deo meruit, primo quidem ut inofficioſa eius quem cum intelligeret ex parte non requiſiuit, ſed & alios inſuper ſibi commentaret, dehinc quod non inquirendo innocentiæ magiſtrum & nocentiæ iudicem & exactorem, omnibus uitiis & criminibus inoluit. Cæterum ſi requiſiſſet, ſequebatur ut cognoſceret requiſitum, & recognitum obſeruaret, & obſeruatum magis propitium experiretur q̃ iratum. Eundem ergo nunc quoq; ſcire debet iratum quem & retro ſemp̄ priuſq̃ chriſtiani nolarentur, quibus bõis utebatur ante editis deos ſibi fingeret, cur non ab eo etiam mala intelligat euenire, cuius bona eſſe non ſenſit? Illius rea eſt cuius & ingrata. et tamen ſi priſtinas clades comparemus, leuiora nunc accidunt, ex quo chriſtianos à deo orbis accepit. Ex eo enim & innocẽtia ſæculi iniquitates temperauit. & deprecatores dei eſſe cœperunt. denique cum ab imbribus æſtiua hiberna ſuſpendunt & annus in cura eſt, uos quidem quotidie paſti ſtatimq; pranſuri balneis, & cauponis, & lupanaribus opati Aquilitia Ioui imolatis. Nudipedalia populo denunciatis, cœlum apud capitolium quæritis, nubila de laquearibus expectatis, auerſi ab ipſo & deo & cœlo. Nos uero ieiuniis aridi & omni continentia experſi ab omni uitæ fruge dilati in ſacco, & cinere uoluntates inuidia cœlum tundimus deum tangimus, & cum miſericordium extorſerimus Iuppiter honoratur.

Quod deus ſpernitur & ſtatuæ adorantur.

Caput. XLI.

VOs igitur importuni rebus humanis, uos rei publicorum incommodorum. uos malorum illices ſemp apud uos ſpernitur, ſtatuæ adorantur. Et enim credibilius haberi debet eum iraſci q negligātur, q̄ qui coluntur. An ne illi iniquiſſimi, ſi ꝓpter chriſtianos etiam cultores ſuos lædunt. quos ſeperare deberent à meritis chriſtianorum? hoc inquitis, & in deum ueſtrum repercutere ē ſiquidem, & ipſe patiatur propter prophanos etiam cultores ſuos lædi. admittite prius diſpoſitiones eius, & non retorquebitis. Qui enim ſemel æternum iudicium deſtinauit, poſt ſæculi finem, non præcipitat diſcretionem, quæ eſt conditio iudicii āte ſæculi finem. Aequalis eſt interim ſuper omne hominum genus & indulgens & increpans, cōmunia uoluit eſſe commoda prophanis & incommoda ſuis, ut pari conſortio omnes & lenitatem eius & ſeueritatem experiremur, quia hæc ita didicimus. apud ipſum diligimus lenitate, mmetuimus ſæueritatem, uos contra utranq; deſpicitis. etiam ſequitur ut omnes ſæculi plagæ nobis, ſi forte in admonitionem, uobis in caſtigationem à deo obueniant. Atqui nos nullo modo lædimur, in primis quia nihil noſtra refert in hoc æuo niſi de eo q̄celeriter excedere. Dehinc quia ſi quid aduerſi infligitur ueſtris meritis deputatur. Sed & ſi aliqua nos quoq; perſtringunt, ut uobis cohærentes lætamur magis recognitione diuinarum prædicationū confirmantium ſcilicet fiduciam & fidem ſpei noſtræ. Si uero ab eis quos colitis omnia uobis mala eueniūt noſtri cauſa, quid colere perſeueratis? tam ingratos, tam iniuſtos qui magis uos in dolorem chriſtianorum iuua

re & aſſerere debuerant, quos ſeparare deberēt a meritis christianorum.

Contra eos qui infructuoſos dicebant christianos. Caput. XLII.

Sed alio quoq; iniuriarū titulo poſtulamur, & infructuoſi in negocijs dicimur. quo pacto homines uobiſcum degentes eiuſdem uictus habitus inſtructus eiuſdem ad uitam neceſſitatis? neq; enim brachmanæ, aut indorum gymnoſophiſtæ ſumus ſiluicolæ & exules uitæ. Meminimus gratiam nos debere domino deo creatori nullum fruſtum operum eius repudiamus, plane temperamus, ne ultra modum aut perperam utamur. Itaq; non ſine foro non ſine macello non ſine balneis, tabernis, officinis, ſtabulis, nundinis, ueſtris cæteriſq; cōmertiis cohabitamus in hoc ſeculo. Nauigamus & nos uobiſcum, & militamus & ruſticamur & mercamur, proinde miſcemus artes opera noſtra publicamus uſui ueſtro. Quomodo infructuoſi uideamur negocijs ueſtris cum quibus & de quibus uiuimus non ſcio. Sed ſi cerimonias tuas nō frequento. Attamen illa die homo ſum. Non lauor diluculo ſaturnalibus ne & noctem & diem perdam. Attamē lauor honeſta hora & ſalubri, quæ mihi & calorem & ſanguinem ſeruet. Rigere & pallere poſt lauacrū mortuus poſſum nō in publico liberalibus diſcumbo, quod beſtiariis ſuprema cœnantibus mos eſt. Attamen ubi de copiis tuis cœno nō emo capiti coronam, quid tua intereſt emptis nihilominus floribus quō utar? puto gratius eſſe liberis & ſolutis & undiq; uagis. Sed & ſi in

coronã coactis nõ coronã naribus admouimus, uiderit q̃ præ capillũ odorantur, cõſpectaculis nõ conuenimus, quæ tamẽ apud illos cœtus uenditãtur, ſi deſiderauero libẽtiusq; de propriis locis ſumere, plane nõ emimus? Si arabie queruntur ſciant Sabæi pluris & carioris ſuas merces chriſtianis ſepeliendis profligari, q̃ diis fumigandis certe inquitis templorum uectigalia quotidie decoquunt ſtipes quotus quisq; iam iactat. Nõ ſufficimus & hominibus et diis ueſtris mendicãtibus opẽ ferre. Nec putamus aliis q̃ petentibus impartiendum. Deniq; porrigat manum iuppiter & accipiat. cum interim plus noſtra miſericordia inſumit uicatim q̃ ueſtra religio templatim. Sed cætera uuctigalia gratias chriſtianis agent ex fide depẽdentibus debitum, quã alieno fraudando abſtinemus, ut ſi ineatur quantum uectigalibus pereat fraude & mendacio ueſtrarum profeſſionum facile ratio haberi poſſit unius ſpeciei querela compenſata pro commodo cæterorum rationum.

De lenocinio. Cap. XLIII.

PLane confitebor qui conqueruntur. nam ſi q̃ forte uere de ſterilitate chriſtianorum conqueri poſſunt, primi erunt lenones perductores aquarioli, tum ſicarii uenenarii magi item aruſpices arioli mathematici, his infructuoſos eſſe magnus fructus eſt. & tamen quodcunq; diſpendium eſt rei noſtræ, per hanc ſectam cum aliquo præſidio compenſari poteſt.

De exorciſmate. Cap. XLIIII.

QVanti habetis non dico qui iam de uobis dæmonia excutiant, nõ dico iam qui pro uobis quoq; uero deo preces ſternãt, quia forte nõ creditis. Sed à quibus nihil timere poſſitis.

De cuſtodiis ethnicorũ. Cap. XLV.

AT enim illud detrimentum reipublicæ tam grande q̃ uerum nemo circũſpicit, illam iniuriam ciuitatis nullus expẽdit, cum tot iuſti impendimur cum tot innocentes erogamur, ueſtros enim iam conteſtamur actus, qui quotidie iudicandis cuſtodiis præſidetis, qui ſententiis eulogia diſpungitis, tota uobis nocentes uariis criminum eulogis recenſentur, quis illic ſicarius? quis manticularius? quis ſacrilegus? aut corruptor? aut lauantium prædo? quis ex illis etiam chriſtianus aſcribitur? aut cum chriſtiani ſuo titulo offeruntur, quis ex illis etiam talis, quales tot nocẽtes de ueſtris ſemper æſtuat carcer? de ueſtris ſemꝑ metalla ſuſpirant, de ueſtris ſemper beſtiæ ſignantur de ueſtris ſemper munerarii noxiorum greges paſcunt. Nemo illic chriſtianus, niſi planè tantum chriſtianus, aut ſi & aliud iam non chriſtianus.

De innocentia chriſtianorum. Cap. XLVI.

NOs ergo ſoli innocentes. Quid mirum ſi neceſſe eſt? Enimuero neceſſe eſt innocentiam à deo edocti & perfecte eam nouimus, ut à perfecto magiſtro reuelatã, & fideliter cuſtodimus, ut ab incontemptibili diſpenſatore mandatam, uobis autem humana æſtimatio innocentiam tradidit, humana item

damnatio imperauit. Inde nec plene adeo timẽdæ eſtis diſciplinæ ad innocentiæ ueritatem, tanta eſt prudẽtia hominis ad demonſtrandum bonum, quanta auctori‑tas ad exigendum, tam illa facilis quam iſta cõtemni. Atq; à deo quid plenius dicere non occides, an docere ne iraſceris quidem. Quid perfectius prohibere adul‑terium, an etiam ab oculorum ſolitaria concupiſcentia arcere? quid eruditius de maleficio? an de maliloqo in‑terdicere? quid inſtructius iniuriam non permittere? an nec uicem iniuriæ ſinere? dum tamen ſciatis ipſas quoq; leges ueſtras qua uidentur ad innocentiam per gere de diuina lege, ut antiquiore ferme mutuatas? Diximus iam de Moſis ætate, Sed quanta auctoritas legum humanarum, Cum iſtas euadere homini contin gat, et plærũq; in admiſſis deliteſcere & aliquando cõ tẽnere. in uoluntate uel neceſſitate delinquendi recogi tat etiam pro breuitate ſupplicii cuiuſlibet, non tamen ultra mortem remanſuri. Sic & epicurus omnem cru‑ciatum doloremq; depreciat, modicum quidem contem‑ptibilem pronunciando, magnum uero non diuturnũ enim uero nos qui ſub deo omnium ſpeculatore diſpun gimur, quiq; æternam ab eo pœnam prouidemus meri to ſoli innocentiæ occurrimus. & pro ſcientiæ plenitudi ne, & pro latebrarum difficultate, & pro magnitudine cruciatus non diuturni uerum ſempiterni, eum timen tes, quem timere debebit, & ipſe qui timentes iudicat, Deum non proconſulem timentes conſtituimus (ut opi‑nor) aduerſus omnium criminũ intentionem, quæ chri ſtianorum ſanguinem flagitat, oſtendimus totum ſtatũ noſtrum, & quibus modis probare poſſimus ita eẽ ſi‑

cut oſtendimus ex fide ſcilicet & antiquitate diuinarũ literarum. Item ex confeſſione ſpiritalium poteſtatũ qs nos reuincere audebit: non arte uerborum, ſed eadem forma qua probationem conſtituimus de ueritate. Sed dum unicuiq; manifeſtatur ueritas noſtra, interim incredulitas dum de bono ſectæ huius obducitur, quod uſui iam & de commertio innotuit, non utiq; diuinum negocium exiſtimat, ſed magis philoſophiæ genus. eadem inquit & philoſophi monent & profitentur innocentiam iuſticiam patientiam ſobrietatem pudicitiam. Cur ergo quibus comparamur de diſciplina, proinde illis non adequamur ad licentiam impunitatemq; diſciplinæ? uel cur & illi ut pares noſtri non urgentur ad officia quæ non obeuntes periclitamur? Quis enim philoſophũ ſacrificare, aut deierare, aut lucernas meridie uanas proferre compellit? Quinimmo & deos ueſtros palam deſtruunt, & ſuperſtitiones ueſtras commentariis quoq; accuſant, laudantibus uobis. pleriq; etiam in principes latrant ſuſtinentibus uobis, & facilius ſtatuis & ſalariis remunerantur, quã ad beſtias pronunciantur, ſed merito philoſophi, non enim chriſtiani cognominantur. Nomen hoc philoſophorum dæmonia non fugat, quidni? cum ſecundum deos philoſophi dæmonas deputent. Socratis uox eſt, ſi dæmonium permittat. Idem & cum aliquid de ueritate ſapiat deos negans. Aeſculapio tamen gallinaceum proſecari iam in fine iubebat credo ob honorem patris eius, quia Socratem Apollo ſapientiſſimum omnium cecinit. ò Apollinem inconſideratum ſapientiæ teſtimonium reddidit ei uiro qui negabat deos eſſe in quãtum odium flagrat

ueritas

ueritas intãtum qui eam ex fide præſtat offendit. qui autem adulterat & affectat hoc maxime nomine gratiam pangit, apud inſectatores ueritatis qua in luſores & corruptores. Mimicæ philoſophi affectant ueritatem & affectando corrumpunt, ut qui gloriã captãt christiani, eã neceſſario appetunt et integre præſtant, ut qui ſaluti ſuæ curant, adeo neq; de ſcientia, neq; diſciplina, ut putatis æquamur, Quid enim Thales ille princeps phyſicorum ſciſcitãti Crœſo de diuinitate certum renunciauit? commeatus deliberandi ſæpe fruſtratus. deũ quilibet opifex christianus, & inuenit, & oſtẽdit. & exinde totum quod in deo quæritur re quoq; aſſignat, licet Plato affirmet factitatorem uniuerſitatis, neq; inueniri facilem & inuentum enarrari in omnes difficilem. Cæterum ſi de pudicitia ꝓuocemur lego partem ſententiæ atticæ in Socratem corruptorem adoleſcentium pronunciatam. Sexum nec fœmineum mutat christianus. noui & Phyrnem meretricem Diogenis ſupra recubantis ardorem ſubantem, Audio & quendam Speuſippum de Platonis ſchola in adulterio periiſſe, christianus uxori ſuæ ſoli maſculus naſcitur. Democritus excæcãdo ſemetipſum ꝙ mulieres ſine cõcupiſcentia aſpicere non poſſet & doleret, ſi nõ eſſet potitus, incontinentiam emendatione profitetur. At christianus ſaluis oculis fœminam uidet animo aduerſus libidinem cæcus eſt. Si de probitate defendam ecce lutulentis pedibus Diogenes ſuperbos Platonis totos alia ſuperbia deculcat. christianus nec in pauperem ſuperbit. Si de modeſtia certem. Ecce Pythagoras apud Thu

rios. Zenon apud Prienenſes tyrannidem affectant, Chriſtianus uere nec ciuitatem. Si de æquanimitate congrediar. Lycurgus Apocartheſin optauit quod leges eius Lacones emendaſſent, chriſtianus etiam damnatus gratias agit. Si de fide comparem Anaxogoras depoſitum hoſtibus denegauit chriſtianus etiam extra fidelis uocatur. Si de ſimplicitate cõſiſtam Ariſtoteles familiarem ſuum Hermiam turpiter loco excedere fecit chriſtianus, nec inimicum ſuum lædit. Idem Ariſtoteles tam turpiter Alexandro regendo potius adulatur, quam Plato à Dionyſio uentris gratia uenditatur. Ariſtippus in purpura ſub magna grauitatis ſuperficie nepotatur, & Hippias dum ciuitati inſidias diſponit occiditur, hoc pro ſuis omni atrocitate diſſipatis nemo unquam temptauit chriſtianus, ſed licet aliquis etiam de noſtris excedere quoſdam à regula diſciplinæ, deſinunt tum chriſtiani haberi penes nos. philoſophi uero illi cũ talibus factis in noie, & in honore ſapientiæ pſeuerãt, qd adeo ſimile philoſophis et chriſtianis gratiæ diſcipulis, & cœli famæ negociator, & uitæ uerborũ & factorum operator, & rerum ædificator & deſtructor, Amicus & inimicus erroris ueritatis interpellator, & integrator, & expreſſor, & furator eius, & cuſtos antiquior omnibus ueritas ni fallor, & hoc mihi pficit antiquitas præſtructa diuina literaturæ quo facile credã theſaurum eam fuiſſe poſteriori cuiq; ſapientiæ, & ſi non onus tamen uoluminis temperarem etiam excurrerem in hanc quoque probationem. Quis poetarum, quis ſophiſtarum, qui non omnino de prophetarũ fon

te potauerit? Inde igitur philoſophi ſitim ingenii ſui ri gauerunt, ut quæ de noſtris habent, ea nos comparent illis. Inde opinor & à quibuſdam quoq; eiecta philoſo phia à thebanis dico à ſpartiatis & arguis dum à ue ſtra conantur, & homines gloriæ, ut diximus, & elo quentiæ ſolius libidinoſi, ſiquid in ſanctis ſcripturis offenderunt, digeſtis ex improſtituto curioſitatis ad ꝓ pria operauerunt neque ſatis credentes diuina eſſe, quo minus interpolarent, neq; ſatis intelligētes, ut ad huc tunc ſubnubila etiam ipſis iudæis obūbrata, quo rum propria uidebantur. Nā & ſiqua ſimplicitas erat ueritatis, eò magis ſcrupuloſitas humana fidem aſper nata mutabat per quod incertum miſcuerunt etiam qđ inuenerat certum. Inuentum enim ſolummodo Deum non ut inuenerant diſputauerunt, ut & de qualitate, & de natura eius, & de ſede diſceptent. Alii incorpo ralem aſſeuerant, alii corporalem, ut tam platonici q̃ ſtoici, alii ex atomis, alii ex numeris, ſicut Epicurus & Pythagoras, alii ex igne qualiter Heraclito uiſum eſt. & Platonici quidem curantem rerū contra Epicurei ocio ſum & inexercitum, & ut ita dixerim neminem huma nis rebus poſitum uero extra mundum. Stoici qui figu li modo extrinſecus torqueat molem hanc intra mun dum, platonici qui gubernatoris exēplo intra illud ma neat quod regat ſic, & de ipſo mūdo natus innatus ue ſit, deceſſurus manſurus ue ſit uariant, ſic & de ani mæ ſtatu, quam alii diuinam & æternam, alii diſſolu bilem contendunt, ut quis ſenſit ait intulit, aut refor mauit. Nec mirum ſi uetus inſtrumentum ingenia phi

loſophorum interuerterunt, ex horũ ſemine & noſtrã hanc nouiciolam paraturam uiri quidam ſuis opinionibus ad philoſophicas ſententias adulterauerunt, & de una uia obliquos multos tramites & inexplicabiles ſciderunt. Quod ideo ſuggeſſerim ne cui nota uarietas ſectæ huius in hoc quoq; nos philoſophi adæquare uideatur, & ex ueritate defenſionum uindicet ueritatem, expedite autem præſcribimus adulteris noſtris illam eſſe regulam ueritatis, quæ ueniat à Chriſto trãſmiſſa per comites ipſius quibus aliquanto poſteriores diuerſi iſti commentatores probabuntur omnia aduerſus ueritatem de ipſa ueritate conſtructa ſunt, operãtibus æmulationem iſtam ſpiritibus erroris. ab iis adulteria huiuſmodi ſalutaris diſciplinæ ſuborta, ab his quædam etiam fabulæ immiſſæ, quæ diſſimilitudine fidem infirmarent, ueritatis uel etiam ſi potius euincerent, ut quis ideo non putet chriſtianis credendũ, quia nec poetis & philoſophis, uel ideo magis poetis & philoſophis exiſtimet credendum, quia non chriſtianis. Itaq; & ridemur deum prædicantes iudicaturum. Sic enim & poetæ & philoſophi tribunal apud inferos ponunt. Si gehennam comminemur quæ eſt ignis arcani ſubterraneus ad pœnam theſaurus proinde decachinnamur. Sic enim & pyriphlegethõ apud mortuos amnis eſt, & ſi paradiſum nominemus locum diuinæ amœnitatis, recipiendis ſanctorum ſpiritibus deſtinatum, materia quadam igneæ illius zonæ à noticia orbis communis ſegregatum elyſii campi fidem occuparunt. Vnde hæc, oro uos, philoſophis, aut poetis, tam conſimilia

non niſi de noſtris ſacramentis ut de prioribus. Ergo fideliora ſunt noſtra magisq; credenda. quorum imagines quoq; fidem inueniunt de ſuis ſenſibus. Iam ergo ſacramenta noſtra imagines poſteriorum habebũtur, quod uerum forma non ſuſtinet, nunquã enim corpus umbra, aut ueritatem imago praecedit. Age iam ſi quis philoſophus affirmet, ut ait Laberius de ſentẽtia Pythagorae hominem fieri ex mulo. colubrum ex muliere, & in eam opinionem omnia argumenta eloquii uirtute detorſerit, nonne & ſenſum mouebit, & fidem infiget, etiam ab animalibus abſtinẽdi. Propterea perſuaſum quis habeat ne forte bubulam de aliquo pauo ſuo obſonet. At enim chriſtianus ſi de homine hominẽ ipſumq; de Gaio gaium reducere repromittat lapidibus magis, nec ſaltẽ caedibus à populo exigetur, ſi quaecunq; ratio praeeſt animarum humanarum reciprocandarum in corpora, cur non eandem ſubſtantiam redeant, cum hoc ſit reſtitui id eſſe quod fuerat. Iam nõ ipſae ſunt, quae fuerant, quia non potuerunt eſſe, quę non erant, niſi deſinant eſſe quod fuerant. Multis etiam locis expoſitio opus erit, ſi uelimus ad hanc partem laſciuire, quis inquam beſtiam reformari uidit, ſed de noſtra magis defenſione qui proponimus multo utiq; dignius credi hominem ex homine rediturum, quilibet pro quolibet, dum eadem qualitas animae in eandem reſtauretur conditionem, & ſi non effigiem certe. quia ratio reſtitutiõis deſtinatio iudicii eſt, neceſſario idem ipſe qui fuerat exhibebitur, ut boni ſeu contrarii meriti iudicium à deo referat. Ideoque repraeſentabun-

tur & corpora,quia neq; pati quicq̃ poteſt anima ſola ſine materia ſtabili,ideſt carne eo ꝙ omnino de iudicio dei pati debent animæ,non ſine carne meruerunt,intra quam omnia egerunt,ſed quomodo inquis diſſoluta materia exhiberi poteſt.Conſidera temetipſum ò homo,& fidem rei inuenies. Recogita quid fueris ante q̃ eſſes utiq; nihil,meminiſſes enim ſi q̃d fuiſſes. Qui ergo nihil fueras priuſq̃ eſſes,idem nihil fueris cum eſſe deſieris.cur non poſſes eſſe rurſus de nihilo,eiuſdem autoris uoluntate,q̃ te uoluit eſſe ex nihilo. Quid noui tibi eueniet?qui non eras, factus es,cum iterum non eris,fies.Redde rationem ſi potes, qua factus es, & tunc requires qua fies.Et tamẽ facilius utiq; fies ꝙ fuiſti aliquando,quia æque non difficile factus es,q̃d nunquam fuiſti aliquando. Dubitabitur credo de dei uiribus,qui tantum corpus hoc mundi de eo quod fuerat,non minus,q̃ de morte uocationis & inanitatis impoſuit animatum ſpiritum omnium animarum animatore ſignatum,& ipſum humanæ reſurrectionis exẽplum in teſtimonium nobis.Lux cotidie interfecta reſplendet,& tenebræ pari uice decedendo ſuccedunt,ſydera defuncta uiueſcunt,tempora ubi finiuntur incipiunt fructus conſumantur & redeunt,certe ſemina non niſi corrupta & diſſoluta fœcundius ſurgũt,omnia pereundo ſeruantur,omnia de interitu reformantur.Tu homo tantum nomen ſi intelligas te uel de titulo Pythiæ dicens dominum omnium morientium reſurgentiumue ad hoc morieris,ut pereas ubicunq; reſolutus fueris quæcunq; te materia deſtruxerit hauſerit

aboleuerit in nihilum, ꝓdigerit, reddet te, eius eſt nihilum ipſum cuius & totum. ergo inquitis ſemper moriendum erit, & ſemper reſurgendum, ſi ita rerũ dominus deſtinaſſet, ingratis experieris conditionis tuæ legẽ. At nunc non aliter deſtinauit q̃ prædicauit, quæ ratio uniuerſitatem ex diuerſitate cõpoſuit, ut omnia æmulis ſubſtantiis ſub unitate conſtarent ex uacuo ex ſolido, ex animali & inanimali. ex compræhenſibili et incompræhenſibili, ex luce & tenebris, & ipſa uita & morte eadem æuum quoq; iſta deſtinata diſtincta conditione conſeruit, ut prima hæc pars ab exordio rerũ quam incolimus temporali ætate ad finem defluat. Sequens uero quam expectamus in infinitam æternitatem ꝓpagetur. Cum ergo finis & limes medius qui interhiat affuerit, ut etiam mundi ipſius ſpecies transfe ratur, æq; ac temporalis, quæ illi diſpoſitioni æternitatis aulæ uice oppanſa eſt. tunc reſtituetur omne humanũ genus ad expũgendum quod in iſto æuo boni ſeu mali meruit, & exinde dependendum immenſam æternitatis perpetuitatem. Ideoq; nec mors, iam nec rurſus, ac rurſus reſurrectio. Sed erimus iidem qui nunc nec alii poſt dei quidem cultores apud deum ſemper ſuper induti ſubſtantia propria æternitatis. Prophani uero & qui non integre ad deum in pœna æque iugis ignis habentes ex ipſa natura eius diuinam, ſcilicet ſubminiſtrationem incorruptibilitatis. Nouerũt & philoſophi diuerſitatẽ arcani & publici ignis. Ita longe alius eſt qui uſui humano, alius qui iudicio dei apparet, ſiue de cœlo fulmina ſtringens, ſiue de terra per uerti-

ꝯs montium eructans. non enim aſſumit quod exurit, ſed dum erogat reparat, adeo manent montes ſemper ardentes, & qui de cœlo tangitur ſaluus eſt, ut nullo iam igni decinereſcat, & hoc erit teſtimonium ignis æterni hoc exemplum iugis iudicii pœnam nutrientes mõtes uiuintur & durant. Quid nocentes & dei hoſtes? hæc ſunt quæ in nobis ſolis præſumptiones uocantur in philoſophis, & poetis ſummæ ſcientiæ, & inſignia ingenia. Illi prudentes, nos inepti. Illi honorandi, nos irridendi. immo eo amplius & puniendi, falſa nunc ſint quæ tuentur, & merito præſumptio, attamen neceſſaria inepta, attamen utilia. Siquidem meliores fieri coguntur qui eis credunt metu æterni ſupplicii, & ſpe æterni refrigerii, itaq; non expedit falſa dici, nec inepta haberi, quæ expedit uera præſumi nullo titulo damnari licet, quæ pſunt omnino. In uobis itaq; præſumptio eſt hæc ipſa, quæ damnat utilia proinde, nec inepta eſſe poſſunt, certe & ſi falſa & inepta, nulli tamen noxia, Nã & multis aliis ſimilia qbus nullas pœnas irrogatis uanis & fabuloſis inaccuſatis, & ipunitis, ut inoxiis. Sed in eiuſmodi. n. ſi utiq; irriſiõi iudicãdũ eſt, nõ gladiis, & ignibus, & crucibus, & beſtiis. de qua iniquitate ſæuiciæ, nõ mõ cæcũ hoc uulgus exultat, & iſultat, ſed & quidã ueſtrũ qbus fauor uulgi de iniquitate captatur, gloriantur non quaſi totum quod in nos poteſtis noſtrum ſit arbitrium certe ſi uelim chriſtianus ſum, tunc ergo me dãnabis ſi damnari uelim, cum uero qđ in me potes niſi uelim non potes. iam meæ uoluntatis eſt, quod potes non tuæ poteſtatis, pinde &

uulgus uana de noſtra uexatiõe gaudet. proinde enim noſtrum eſt gaudium, quod ſibi uindicant qui malunt damnari q̄ à deo excadere, contra illi qui nos oderũt dolere non gaudere debebant conſecutis nobis quod eligimus. Ergo inquitis cur quærimini ꝗ uos inſequamur, ſi pati uultis cum diligere debeatis per quos patimini, quod uultis plane uolumus pati, uerum eo more quo & bellum miles, nemo quippe libens patitur, cum & trepidare & periclitari ſit neceſſe, tamẽ & præliatur omnibus uiribus & uincens in prœlio gaudet q̄ de prælio querebatur, quia & gloriam conſequitur & prædam prœlium eſt nobis quod prouocamur ad tribunalia ut illic ſub diſcrimine capitis pro ueritate certemus. Victoria eſt autem pro quo certaueris obtinere, ea uictoria habet & gloriam placendi deo, & prædã uiuendi in æternum, ſed obducimur certe cum obtinuĩmus, ergo uicimus cum occidimur, deniq; euadimus cũ obducimur. Licet nunc ſarmenticios & ſemaſſios appelletis, quia ad ſtipitem dimidii aſſis reuicti ſarmentorum ambitu exurimur. Hic eſt habitus uictoriæ noſtræ. Hæc palmata ueſtis, tali curru triumphamus, merito itaq; uictis non placemus, propterea enim deſperati & perditi exiſtimamur. Sed hæc deſparatio & pditio penè uos in cauſa gloriæ & famæ uexillum uirtutis extollunt. Mutius dextram ſuam libens in ara reliquit, ò ſublimitas animi. Empedocles totum ſeſe Catanenſium ætneis incendiis donauit, ò uigor mentis. Aliqua Carthagnis conditrix rogo ſe ſecundum matrimoniũ dedit, ò præconium caſtitatis, Regulus ne unus

ꝓ multis hoſtibus uiueret toto corpore cruces patitur. ò uirum fortem & in captiuitate uictorem. Anaxar. cũ in exitum ptiſane pilo contũderetur tunde aiebat Anaxarchi follem, Anaxarchum enim non tundis. ò philoſophi magnanimitatem qui tali de ſuo exitu etiam iocabatur, omitto qui cum gladio proprio alióue genere mortis mitiore de laude pepigerunt. Ecce enim & tormentorum certamina coronantur à uobis. Attica meretrix carnifice iam fatigato, poſtremo linguam ſuam comeſtam in faciem tyranni ſæuientis expuit. ut expueret & uocem ne coniuratos confiteri poſſet. ſi etiam uicta uoluiſſet zeno Elates conſultus à Dionyſio. quid nam philoſophia præſtaret cum reſpondiſſet contemptum mortis impaſſibilis flagellis tyranni obiectus ſententiam ſuam ad mortem uſq; ſignabat. certe laconum flagella ſub oculis etiam hortantium propinquorum acerbata tantum honor eſt tolerantiæ. deinde conferũt quãtum ſanguinis fuderint ò gloriam licitam quia humanam cui nec præſumptio perdita, nec perſuaſio deſperata reputatur in cõtẽptu mortis & atrocitatis, omnimodo animi tantum pro patria, ꝓ impio, pro amicitia pati permiſſum eſt, quãtum pro deo non licet. & tamen illis omnibus & ſtatuas diffunditis, & imagines inſcribitis, & titulos incidititis in æternitatem quãtum de monumentis poteſtis ſcilicet præſtatis, & ipſi quodammodo mortuis reſurrectionem hanc qui ueram à deo ſperat, ſi pro deo patiatur inſanus eſt. Sed hoc agite boni præſides meliores multo apud populum ſi illis chriſtianos imolaueritis, cruciate, torquete, damnate, atterite nos.

Probatio eſt enim innocentiæ noſtræ iniquitas ueſtra. Ideo nos hæc pati Deus patitur. Nam & proximæ ad lenonem damnando chriſtianam potius q̃ ad leonem cōfeſſi eſtis labem pudicitiæ apud nos atrociorem omni pœna & omni morte reputari, nec quicq̃ tamē profuit. Exquiſitior quæq; crudelitas ueſtra illecebra eſt magis ſectæ. Plures efficimur quotiens metimur a uobis Semē tūc eſt ſanguis xp̄ianorū. multi apud uos ad tolerantiam doloris & mortis hortantur, ut Cicero in Tuſculanis, ut Seneca in Fortuitis, ut Diogenes, ut Pyrron, ut Galinicus. Nec tamen tantos inueniunt uerba diſcipulos, quantos chriſtiani factis docendo. illa ipſa obſtinatio quam exprobatis magiſtra eſt. Quis enim non contemplatione eius concutitur ad requirendum quid intus in re ſit? Quis non ubi requiſiuit accedit? ubi acceſſit pati exoptat, ut dei gratiam redimat, ut omnem ueniam ab eo compenſatione ſanguinis ſui expediat, omnia enim huic operi delicta donantur. Inde eſt q̄ ibidem ſentētiis ueſtris gratias agimus, ut eſt æmulatio diuinæ rei & humanæ, cum damnamur a uobis a deo abſoluimur.

Finis.

INDEX capitulum, quæ in hoc opuſculo continentur.

De ignorantia. cap. primum. ii. iii.
De legibus. cap. iiii.
Contra idola. cap. v. vi.
Non eſſe credendum famæ. cap. vii. viii.
De non colendo idolo. cap. ix.
De Saturno & Ioue. cap. 10.
De ſimulacris. cap. xi.
De laribus. cap. xii.
De ſacrificando. cap. xiii.
De fabulis & nimis deorū fœditatibus. cap. xiiii.
De capite aſinino & cæteris inſignibus, quorum cultura chriſtianis obiiciebatur. cap. xv.
De Deo quem chriſtiani colunt. cap. xvi.
De prophetis. cap. xvii.
De ſcripturis dominicis. cap. xviii.
De Moyſe propheta. cap. xix.
De ſtatu temporum. Cap. xx.
De Chriſto & quid chriſtiani differant ab hebræis. cap. xxi.
De Chriſto & deo omnipotenti. cap. xxii.
De phantaſmatibus magicæ & dæmoniis. cap. xxiii.
De religione Romanorum. cap. xxiiii.
De regno Deorum. cap. xxv.
De regno dei. cap. xxvi.
De ſpiritu dæmoniaco. cap. xxvii.
De regno Imperatoris. cap. xxviii.
An poſſint prodeſſe idola. cap. xxix.